

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204801

UNIVERSAL
LIBRARY

నా గా న ం ద నా ట క ము.

మదరాసు క్రిస్టియన్ కాలేజ్

సంస్కృత ప్రధాన పండితుడగు

వేదము - వేంకటరాయ శాస్త్రి చే

తెనిగింపబడినది.

తృతీయముద్రణము.

చెన్నై పురి:

క్షేత్రముద్దాత్తరశాలమును

ముద్రింపబడినది.

All Rights Reserved.

1929,

T-1490

T 82

ద్వితీయముద్రణావతారిక.

ఈ గ్రంథంపుంబ్రతులు నాలుగై దేండ్ల నుండి అలభ్యములై యున్నను అపు డపుడు వారువారు అపేక్షించుచున్నను ఇంతకాలము ఇతరగ్రంథములను రచించుచుండి ఏతత్పునర్దుద్రణమునకు ఎడమునేసికొనఁజాలనైతిని. ఇపుడు నెల్లూరి యాంధ్రభాషాభిమాని సమాజమువారు ఏతన్నాటకప్రయోగోత్సుకులై ప్రేరింపఁగా వెండియు నచ్చువేయించుచు గ్రంథమునెల్ల పరిశోధించి కొన్నిమార్పులు శ్రేయము లని నాతలంచినవి యొనర్చితిని.

మదరాసు, ఏప్రిల్, 1903.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రి.

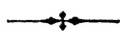
నాటక పాత్రములు.

జీమాత వాహనుడు-కి థా		పురుషుడు	..	IV
నాయకుడు I—V	గరుడుడు	IV V
విమాపకుడు .	I—III	జీమాతకేతువు-నాయకునితండ్రి		V
తాపసుడు I	మలయవతి-నాయిక	. I—III, V	
మిత్రావసువు-నాయికకు అన్న	II—IV	మనోహరిక-చేటి	...	II
విటుడు ...	III	చతురిక-చేటి	..	I—III
చేటుడు .	III	నవమాలిక-చేటి		III
కంచుకి ..	IV	నాగమాత	..	IV
ప్రతీహాతుడు .	IV, V	వృద్ధ-నాయకునితల్లి	.	V
శంఖచూడుడు-నాగకుమారుడు	IV, V	గౌరి		V

కథాసంగ్రహము.

కథానాయకుడు జీమాతవాహనుడు. ఈయన విద్యాధరచక్రవర్తియైన జీమాతకేతువుయొక్క కుమారుడు. మలయపర్వతములో సిద్ధరాజుకూతురు మలయవతి ఈయనను భర్తగాఁ గోరి గౌరినిగూర్చి వ్రత మాచరించి, విద్యాధరచక్రవర్తి తనకు భర్త కాఁగలఁడని వరము పొందినది. వెంటనే జీమాతవాహనుడు ఆమెను మలయపర్వతములో వివాహ మాడెను. ఈయన ధీరోదాత్తులలోను ఉత్తమోత్తముఁడు, మహాసత్త్వుఁడు, బోధిసత్త్వుఁడు, దానపీరుఁడు, దయాపీరుఁడు, సర్వదా పరోపకారదీక్షితుఁడు. అట్టి యీ మహాపురుషుఁడు వివాహ మయిన పది దినములలోపలనే ఒకనాఁడు మలయపర్వతమునకు తగులుచున్న సముద్రవేలను చూడఁబోయి అక్కడ, పూర్వ మెప్పుడో గరుత్మంతునికిని శేషునికిని జరిగిన నిబంధన ప్రకారము ఆదినము గరుడునికి ఆహారముగా అక్కడికి పంపఁబడిన నాగకుమారునికి బదులుగా తనదేహ మర్పించి వానిని రక్షించెను. ఈలోపల ఇతనిని వెదికుకొని వచ్చి యూస్థితిలోనుండఁగాఁ జూచి తల్లిదండ్రులును భార్యయు మిక్కిలి పరిజేవింప సాగిరి. అంతట, నాగుఁడే అను భ్రాంతిచేత ఇతనిని అల్పవశిష్టముగా భ్రక్షించిన గరుడుఁడు, ఇతఁడు మహాపురుషుఁడు జీమాతవాహనుఁ డని తెలిసికొని పశ్చాత్తప్తుఁడై, ఇతనిని అంతవఱకు తాను తిన్నపాముల కంకాళరాసులను బ్రదికించుటకై అమృతవర్షము గురియింప స్వర్గమునకు పోయెను. ఈలోపల ఇతనిభార్య ఇతఁడు అప్పటికి చక్రవర్తి కానందున గౌరినిగూర్చి "ఓగారి, నామందభాగ్యతచేత నీవరము కూడ మాయ అయిపోయినది" అని పరిజేవించెను. అంతట గౌరి ప్రత్యక్షమై ఇతనిని బ్రదికించి చక్రవర్తిగా తానే పట్టాభిషేకము చేసి తనవరమును నెఱవేర్చెను. ఆ యవసరములోనే గరుత్మంతుఁడు స్వర్గమునుండి అమృతవర్షము గురియించెను దానిచేత పాములు బ్రదికి జీమాతవాహనుని కొనియాడుచు పాతాళమునకుఁ బోయినవి. ఇట్లు ఈనాటకమునకు నాగానందసంఘ్న అవ్వరమై యున్నది.

శ్రీరస్తు నా గానం దము.

నాంది.

ఉ 'ధ్యానమిపంబుదాల్చి యెవతం దలపోసెద వాసమై? మమకృ
గానచె సుంత కన్దెరచి కామశర్తలర. ద్రాత వయ్యనుక
బూనవు కావ, నీకరుణ పూజ్యమ. యుండునె యింతహాళ యెం
దేనియు!' నం చనూయ మరునింతులు దుఱుజినుండు ప్రోచుతకృ.

మఱియు,

చి. విలు తెగ గొంచు మారుండును, బెల్లగం గొట్టుచు ఘక్కం దద్బటుల్,
కులుకుమర జూపు జంకెనలు గొల్పుచు లేనగ వొప్ప నచ్చరల్,
తెలచుచు సిగ్ధ, లబ్బరము తీఱక మై గరుపాట నింగ్రండుకృ,
గలగని ధ్యాయి నేయమిని గన్గొని రామునింజు గాచుతకృ.

ప్రస్తావన.

నాంద్యంతమున

నూత్రధారుండు. — ఏల యతివిస్తరము? ఈదినము ఇంద్రోత్సవములో
నానాద్వైతాగతులు శ్రీహర్ష మహారాజ పాదపనోపజీవులైన రాజులు నన్ను రావించి
సబహుమానముగా నిట్లు సెలవిచ్చినారు — “మాయేశనవారు శ్రీహర్ష మహారాజు
గారు ఆపూర్వవస్తు రచనాలంకృతముగా చేసిన నా గానం నాటకమును విద్యాధర
చక్రవర్తికథను మేము కర్ణపరంపరగా విన్నారమేగాని ఆడింగా జూడమెలిమి; దా
నిని నీవు సకలజగత్పూదయాహ్లాదకరులైన యేలినవారియందలి గౌరవముచేతను మా
యందలి యనుగ్రహ బుద్ధిచేతను చక్కగా ఆడించి మచ్చు కృతారులను చేయవల
యును” అని. కనుక నేను పోయి వేషము వేసికొని వచ్చి వారియభిలాషను నెఱవేర్చె
దను. (పరిక్రమించిచూచి) ఏల సామాజికుల మనస్సులును అప్పజే ఆకర్షింపఁబడి
యున్నవని నిశ్చయగా తలచుచున్నాను. ఏల యనఁగా.

శా. శ్రీ హర్షుండు కృతిప్రణేత సభయుక జేరె స్థలాగ్రాహి, యెం
తో హృద్యం గుగు సిద్ధరాజుకథ, మాతో సాటి లే రాటలో,

నీహానిద్ధి నాసంగు నొక్కఁ డొకఁడే యిం, దేమి భాగ్యంబా నేఁ
డాహా! సర్వ గుణంబులుం గలిగె నాకొనందరాజ్యంబుగాఁ!

కనుక నేను త్కూములో ఇంటికి పోయి ఇల్లాలిని పిలుచుకొనివచ్చి సంగీతక
మారంభించెదను. (పరిక్రమించి తెరవైపు చూచి) ఇదిగో నాయిల్లు, ప్రవేశించెదను.
(ప్రవేశించి) ఆర్యా, కొంచెము ఇటు రా.

నటి.—(ప్రవేశించి, కన్నీళ్లతో,) ఎందుకంటి? ఇదుగో వచ్చినానంటి అదృష్ట
హీనురాలిని, ఏమిపనో చెప్పండి.

నూత్ర.—(నటిని చూచి) ఆర్యా, నాగానందము అడవలసియుండఁగా ఏమి
యిట్లు నిష్కారణముగా ఏడ్చుచున్నావు?

నటి.—ఏమండీ, ఏడవక యేలాగుండగలను? ఏమంటే శిష్యుడే మామగారు
అత్తగారితో కూడా తమ ముసలితనాన్నితలుచుకొని వైరాగ్యం పొంది ఇంటిభారం
మోతుడానికి మీరు సామర్థ్యం వచ్చింది గదా అని ఆలోచించుకొని తపోవనానికి
వెళ్లి పోయినారు.

నూత్ర.—(నిర్వేదముతో) ఏమీ! నన్ను వదలిపెట్టి తపోవనమునకు పోనే
పోయినారా నాతల్లిడిండ్రులు! కనుక ఇప్పుడు నేనేమి చేయఁ దగును? (ఆలోచిం
చి) ఇక్కేమి? గురుచిరూ సుశ్రావా సుఖమును పోగొట్టుకొని నేను మాత్రము ఇంట
నెట్లుందును?

క. జననికొ జనకుం గొలిచెది

వనమునకుం బోయి, యిదిగొ, వంశాగతహా

తనవిభవ మెల్ల వీడ్కొని,

యనఘత జీమాతవాహున భ్రాసమునకొ.

[నిష్క్రమింతురు.]

ప్రథమాంకము.

[అంతట నాయకుఁడును విదూషకుఁడును ప్రవేశింతురు.]

నాయ.—(నిర్వేదముతో) వయస్యా ఆత్రేయా,

ఆ. ఆఱురిపులమనికీ, యాసన్న నాశంబు,
బాగు నోగుఁ దేటపడఁగనీదు;
ఇట్టిదయ్య నాకు హితము లేఁబ్రాయంబు
పితృపసర్యయంద వెలయులేని.

విదూషకుఁడు. — (లోషముతో) వయస్యా, నీవు ఇంతకాలం ఈజీవన్ముతులకోసం ఈవనవాసదుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ విరివ్తుడవే అయిపోయినావు. ఇక నై నా దయచేసి నామాటవిని యీగురుశుశ్రూషానిర్బంధం వదలించుకొని యధేచ్ఛ భోగాలచేత రమణీయమయిన రాజ్యసుఖం అనుభవించువు రా.

నాయ.—వయస్యా, నీమాట సరి గాదోయి.

చ. జనకునిమౌల నేలఁ గల సంపద గర్దియయొక్కఁ గల్లునే?
యొనరునె తత్పదాంబుజము లాత్తఁగ నొధృతి రాజకంబులో?
నెనయె త్రిలోకభోగము తదీప్సితభుక్త్య వశిష్టభుక్తికి?
వనటయ గాక యాత్మపితృవర్జికి రాజ్యము మే లొసంగునే?

విదూ.—(స్వగతము, ఆహా ఇలెనిగురుశుశ్రూషానురాగం! (ఆలోచించి) కా నీ ఈలాగై నా చెప్పి చూస్తాను. (ప్రకాశము) వయస్యా, నేను రాజ్యసుఖాన్ని మాత్రం ఉద్దేశించి ఈలాగు చెప్పలేదు, నీకు ఇంకా వేరేతుపనికూడా ఉన్నది.

నాయ.—(చిఱునవ్వుతో) వయస్యా, చేయవలసిన దంతయు చేయనే నేసేలిని గదవోయి. చూడు,

ఉ. నాయమునం బ్రజ్ఞ నిలిపి, నాసరి బంధులఁ జేసి, పెద్దలకొ
హాయిగ మండఁజేసి, తననాటను రక్షణ పాడుకొల్పితికొ,
బాయనితోర్కి మీఱ నిడుపాదపరాజము నర్థి కిచ్చితికొ;
జేయఁగ నేమి గల్గు నికర ? జెప్పము మిత్రప, నీకుఁ దోచినకొ.

విదూ.—వయస్యా, మహాసాహసికుడు మతంగహతకుడు నీకు శత్రువు వాడు సమీపమం దున్నంతకాలం నీరాజ్యం పెద్దమంత్రివిచారణలోనే ఉన్నా నీవు లేక స్థిరమని నాకు తోచదు,

నాయ. — చీ మూర్ఖుడా! మతంగ హతకుడు నా రాజ్యమును హరించు నని భయపడెదవు!

విదూ. — అవును.

నాయ. — అట్లగునేని ఇంక కాని దే మున్నది! విను, నేను నాశరీరము మొదలుకొని సర్వమును పరులకొఱకే కాపాడుచున్నాను; స్వయముగానే ఏల ఇచ్చివేయ ననగా, నాయన గారికొఱకు. కనుక అసత్తయిన యీచింతవలన నేమిప్రయోజనము? నాయన గారియాజ్ఞను నెఱవేర్చుటయే మేలు. నాయన గారు ఇట్లు ఆజ్ఞాపించియున్నారు — “నాయనా, జీమావాహనా, బహుదివసానుభవ ముచేత ఇక్కడ కందమూలఫలశీవారములు సమిధలు పుష్పములును ప్రాయుకముగా అయిపోయినవి. కనుక మలయపర్వతమునకు పోయి అక్కడ నివాసయోగ్యమయిన యాశ్రమస్థాన మొకటి చూచుకొనిరా” అని. — కనుక మలయపర్వతము నకే పోదము రా.

విదూ. — నీచి త్తం. రా మఱి.

[ఇద్దఱును పరిక్రమింతురు]

విదూ. — (ఎరుట చూచి) వయస్యా, చూడు చూడు, ఇదిగో సరసములయిన గంధపుచెట్లవీధులలో విసరడంచేత పరిమళవంతమై, యెత్తయిన కొండపీఠముల నుండి పడి పాయలై చీలి రేగి చెరురుతూఉన్న నెలయేళ్ల తుంపురులను మోసుకొని వచ్చి, యీమలయమారుతం తొలినంగమానికై గట్టకలు మింగుతూ ఉన్న ప్రియ భామ కంఠపుకాగింతవలెనే మార్గశ్రమను పోగొట్టుతూ నాప్రియవయస్విని గగుర్కొనేలాగు చేస్తూ ఉన్నది.

నాయ. — (చూచి ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! మనము అప్పుడే మలయపర్వత మునకు రానే వచ్చినారము! (అన్నివైపులను చూచి) ఆహా! దీనిసాంపు!

చ. ఘనముగ రేగి దిక్కిరులు గండము రాయగఁ బాలుగారు చం
దనముల, నల్లవీచికరతాడనచే రొదవెట్టు పెన్నహాకా,
దనపయి నాడు సిద్ధవనితానివహంబులపాదలాక్షచే
ననయము కందుముత్తెముల, నాత్మకు నీనగ మిచ్చు మోదముకా.

కనుక దీనిమీఁద వెక్కి వాసయోగ్యమయిన యాశ్రమస్థాన మొకటి నిరూపింతుము.

విదూ. — అలాగే చేతాం. (ముందునిలిచి) రా మఱి.

[అరోహణమును అభినయింతురు.]

నాయ.—(తుడిక న్నదరుటను నూచించి) ఓహో!

క. వలక న్నదరెను, నా కే! వలనను ఘృకాంక్ష లేదు, వరమునివచనం
బు లభీకము గా నోపవు! కలిగించుచో నా కి దేమికల్యాణంబుకా?

విదూ.—వయస్యా, అవశ్యం గా నీకు దగ్గర నేవున్నకుబాన్ని తెలుపుచున్నది,

నాయ.—నీ వన్నట్లే అగునుగాక.

విదూ.—(చూచి) వయస్యా, చూడు చూడు. ఇక్కడ చెట్లు మిక్కిలి
దట్టమై మెఱుఁగెక్కి యున్నవి; హవిస్సుయొక్క పరిమళాన్ని వెదచల్లుతూ హోమ
ధూమం లేస్తున్నది; లేడిపిల్లలమంద నిర్భయం గా సుఖం గా పరుండే యున్నది.
ఇది యొకతపోవనం గాబోలు.

నాయ.—బాగుగానే గ్రహించినాడవు. తపోవనమే యిది, కనుక నేయిక్కడ.

మ. తరులం దించుకె చీరకై కరుణచేత న్నార యొప్పుంబడెకై;
రుగి నచ్చాంబువుక్రింద జీగ్గకరి కాంశత్రాతము ల్లాన నౌఁ;
బురి ద్రెవ్వక పటువుల్ త్యజించిన వివే ముంజావళి మేఖలల్;
నిరతంబుక వినికికై శుకిం బమృతవాణిం బాడు సామంబులక.

రా లోపలికి పోయి చూతము.

ప్రవేశము నభినయింతురు.

నాయ.—(చూచి ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! ఇచ్చట మనిషులు సంతోష
ముతో వేదవాక్యములయంిలి సందేహములను విచారించుకొనుచున్నారు. వటువులు
వేదమును చదువుచునే తడి సమిధలను విజుచుచున్నారు. ఆహా యీతపోవనము
ఎంత ప్రశాంతముగాను ఎంతరమణీయముగాను ఉన్నది! మఱియు నిక్కడ,

మూలి. అశులమధురగీతికై స్వాగతంబుక వచించుకై,
ఫలభరనతహాలికై ధక్తి జోహా రొనర్చుకై,
గలయఁ గుసుమవృష్టికై గామితార్ఘ్యం బొసంగుకై,
జెలి యతిథిసపర్యకై జెలుసుకై జేయు నౌరా!

కనుక ఈచోటు నివాసయోగ్యము ఇక్కడ వసింతు మేని మనకు సుఖము
గలుగు నని తలఁచెదను.

విదూ.—వయస్యడా, ఇ దేమిటి? ఈలేళ్లు మెడ కొంచెం తిప్పి నోరుమెద
పక, కనిగాట్లు పడియున్న దిర్భకబళాలు జాతీ పడిపోతూ ఉండగా, ఎఱ్ఱనిచెవి
ఒకటిమాత్రము నిక్కఱ బెట్టుకొని, సుఖంచేత కళ్లు మూసుకొని, ఏమిటో వింటూ
ఉన్నట్టు అవుపడుతున్నవి?

నాయ.—(చెవియొగ్గి) మిత్రమా చక్కగా కనుగొంటివి. అట్లేసుమా,

గ్రంథ. స్థానప్రాప్తికొ స్ఫుటం బై తనరంగ సమతాత్వారమంద్రవ్యవస్థలో,
స్వాన శ్రీమద్విపంచీస్వరమున నభినయంకృతిం బోలెడ జేరక,
కానక మై వంచి, దంతగ్రాగత్యణకబళగ్రాసశబ్దంబు మాయక,
వినోదే నిక్క లేడు ల్విశదపదమధుస్సీతి నాలించు గీతిక.

విమా.—వయస్యా, ఎవరు వారు, తపోవనంలో పాడుతున్నారు?

నాయ.—కోమలములయిన వ్రేళ్లతో వాయింపబడుచున్నవై తంతులు
స్ఫుటముగా ధ్వనించుట చూడగా కాకశీప్రధానముగా గానము జరుగుచున్నదిని
తోచుచున్నది. (వ్రేలితో ఎగుటచూపుచు) ఈదేవాలయమందు ఎవతయో 2 కదివ్య
కన్య దేవతను ఆరాధించునవై వీణాసేవ చేయుచున్నది.

విమా.—వయస్యడా, మనముకూడా దేవాలయం చూతాం.

నాయ.—వయస్యా, చక్కగా చెప్పితివోయి. దేవతలను నమస్కరింపవ
లసినది గదా. (పోవుచు, తటాబున నిలిచి,) మిత్రమా, ఒకవేళ అదివ్యాంగనను
మనము చూచుట తప్పిద మగు నేమో? గనుక మనము ఈచీకటిచెట్లగుబురుచా
టున నిలిచి సమయము నెదురుచూచుచుండము. [అట్లు చేయుచురు.

[అంతట సేల గూర్పుండి వీణ వాయింపుచున్నవై మలయవతియు

చేటియు ప్రవేశింతురు. నాయిక పాడును.]

మత్త. కోర రానిది కోరితికొ, సమకూరు నం చెదర గేరంగా
నేర; నీకరుణారసంబున నేరుతుర్ దరి నేరంగా,
నీరజోదరభూజరంబున నేర మెంచెడుసారు చె
న్నారుమే గలగారి, నై కొనుమా రయంబున నారతికొ,

నాయ.—(చెవియొగ్గి) వయస్యా, ఆహా! ఏమిగానము! ఏమివాద్యము!

కా. ప్రాపై వ్యంజనధాతువులో పదియు సంపాదించె వ్యక్తిం గడుకొ,
వ్యాపించెకొలయ మధ్యమద్రుతవిలంబచ్చిన్నమై తెల్లమై,
గోపుచ్చప్రముఖంబు లాయతులు సేగూర్చెకొ రహికో మూడునుకొ,
జాటంగాబడెడ దత్తపూర్వకములై సొంపొందువాద్యక్రియలో.

చేటి.—(చనవుతో) భర్తృదారికొ, కానాసేపట్నంచి వాయిస్తూ ఉన్నా
వుగదా, నీవేను ఎందుచేత నొప్పి పెట్టడం లేదు?

నాయిక.—(అధిక్షేపముతో) ఒసే, దేవియెదట వీణ వాయిస్తున్న నావే శ్లకు నొప్పిఎందుకు కలుగునే?

చేటి.—భర్తృదారికా, నేను చెప్తాను కదా, కనికరము లేని యీ అమ్మవారియెదుట ఎంత వాయించినా యేమి ప్రయోజనం? ఈమెను కన్యలకు సాధ్యంగాని నీమాలతోటిన్ని ఉపోహ్యలతోటిన్ని కొలిచినావుగదా ఇప్పటికై నా ప్రసన్నం అయిందా?

విమా.—కన్యకనుమీ ఈవిడ. మనం చూడడానికి ఏమీ ఆక్షేపం లేదు.

నాయ.—దోషమేమి. కన్యలను చూచుటయందు దోషమేమియులేదు. అయినను ఒకవేళ మనలను చూచి బాల్యస్వభావమువలనిభయముచేత ఇక్కడ చాల నేపు నిలువకపోయినను పోవును. కనుక ఈచీకటిచెట్లచాటునుండియే చూచుచుందము.

విమా.—(చూచి ఆశ్చర్యపడి) వయస్యుడా, చూడు చూడు. ఆహా ఆశ్చర్యం! వీణావిజ్ఞానంచేతమాత్రమే ఆనందంగలిగించడంగాదు, వీణావిజ్ఞానానికి అను రూపమయిన యీరూపంచేతకూడా కళ్లకు పండగచేస్తూఉన్నది! ఈమె యెవరే? దేవకన్యా? కాక నాగకన్యా? అదీ గాకపోతే విద్యాధరకన్యా? లేక సిద్ధకన్యా?

నాయ.—(కొంతతో చూచుచు) మిత్రమా, ఈమోహనాంగి ఎవరో ఎఱుంగనుగాని ఇదిమాత్రము ఎఱుంగుదును.

కా దేవస్త్రీయగునేని ధన్యము లగున్ దేవేంగురేగన్నులున్;

గ్లావర్జుం బె భుజంగియేని బలిలోకం శీముఖం బుండఁ గాక ?

మావిద్యాగరి యేని బాలివితతిన్ మాబాలియే లెస్స యా,

శ్రీవిఖ్యాతులు సినిభామ యయినన్ సిన్ బుగన్మండలిన్ .

విమా.—(నాయకుని చూచి హర్షముతో స్వగతియు) భో! ఎట్టకాలానికి ఇతడు ఇప్పటికి మన్మథునికి గోచరంలో పడ్డాడు. (తన్నే నిర్దేశించి భోజన మభినయించి) కాదుకాదు బ్రాహ్మణ్యుని నా ఒక్కనికే.

చేటి —(చినపులో) భర్తృదారికా, నేను చెప్తాను గదా, కనికరం లేని యీమె ముందర వాయించి దేవిమఫలం? [అని వీణను పట్టిలాగును.

నాయిక.—(గోపముతో) ఒసే, అమ్మవారిని ఆక్షేపించకు; ఇప్పుడే నాకు అమ్మవారు ప్రసాదం చేసింది.

చేటి. —(హర్షముతో) భర్తృదారికా, అయితే చెప్పవమ్మా ఏమి ప్రసాదమో.

నాయిక.—వినవే చెప్తాను. ఇప్పుడే కలలో ఈవీణనే నేను వాయిస్తూ ఉండగా అమ్మవారు ఈలాగు నెలవిచ్చింది;—ఒకే వత్సమలయవతీ, నీయీవీణావిజ్ఞానాతిశయానికిన్ని బాలాజనదుష్కరమయిన యీ నామిది భక్తికిన్ని మెచ్చుకొన్నాను. నీకు విద్యాధర చక్రవర్తి శీఘ్రంగా భర్త కాగలడులే” అని.

చేటి.—(హర్షముతో) భర్తృదారికా, అలాగైతే దీన్ని కల అనడ మెందుకు? నీమనస్సులోని వరదానమేగదా దేవి చేసింది.

విమా.—(విని) ఇదే నోయి మనసు అమ్మవారిదర్శనానికి సమయం. వెళ్దాంరా.

నాయ.—నేను ఇప్పు డిప్పుడే రాను.

విమా.—(నాయకునికి ఇష్టము కాకపోయినను అతనిని బలవంతముగా లాగుకొని పోయి) అమ్మా, నీకు స్వస్తి, అయ్యో, చతురీక చెప్పినమాటనిజమే, దేవిచేసింది వరదానమేను.

నాయిక.—(భయముతో లేచుచు నాయకుని ఉదేశించి) ఒకే, ఈయన ఎవరే?

చేటి.—(నాయకుని చక్కగా చూచి అపవారించి) సాటువలేని ఈయాకారం చేత అమ్మవారు దయచేసినవరుడు ఈయనే అని నాకు తోస్తుంది.

[నాయిక కాంత్యతోను లజ్జతోను నాయకుని చూచుచుండును.

నాయ

ద్రుత. బిసరుహాయతవీక్షణ, నీదుమై
వినితె నింతయు వేడితపంబుచే,
శ్వసితకంపితసాంద్రఘనస్తనీ,
కొసరి యేఁదరు కోవలి యే మికక ?

నాయిక.—(అపవారించి) ఒకే, అతిభయంచేత ఈయనయెడట నిలవడానికి కూడా నావల్ల గారేదీ! [నాయకుని క్రోగంటు లజ్జతో చూచుచు

కొంచెము పెడముగముగా నిలుచును

చేటి.—భర్తృదారికా, ఏమిటి ఇది?

నాయిక. ఒకే, ఈయనగర్గిర నేను నిలువను కూడా లేనే. రావే అవతలికి పోదాం, [పోబోవును.

విమా.—ఒహో! ఈవిడ భయపడుతూవుంది సుమా. నేను చదివిన చిరపులాగు ఈవిడను రవంతసేపు నిలుపుతాను.

నాయ.—దోష మేమి?

విమా.—ఏ మహా ఏమి మీ తపోవనంలో ఇదేనా ఆచారం, వచ్చిన అతిథిని మాటమాత్రంచేత నయినా ఆదరించరు ?

చేటి. —(నాయికను చూచి స్వగతము) ఈయనమీద ఈవిడచూపు మరులు కొన్నట్టు ఉన్నది. ఈలాగు చెప్పి మాస్తాను:—(ప్రకాశము) భర్తృదారికా, అయ్యవారు చెప్పినమాట సరిగానే ఉన్నది. అతిథిమర్యాద నీవు చెయ్యవలసిందేగదా. అలా గుండగా ఇటువంటి గొప్పవారివిషయంలో ఏమి తోచక నిర్ఘాంతపోయి ఉన్నావేమి? పోనీ నీవు ఊరుకో, నేనే వారిని మర్యాద చేస్తాను. (నాయికుని ఉద్దేశించి) అయ్యా, విజయంచేయండి. ఈ ఆనందమీద కూర్చుండి అయ్యగారు ఈచోటిని ఆలంకరింతురుగాక.

నాయిక. —(చేటిని ఉద్దేశించి) ఒకే, వేళాకోళి పుమనీషీ, ఈలాగుచేయకు; ఒక వేళ ఎవరయినా తాపసులు చూచేరు, అంతటితో నన్ను ఆమోగ్యరాలినిగా తలచేరు.

[అంతట తాపసుడు ప్రవేశించును.]

తాప. —కులపతులు కాశీకులవారు ఆహ్వానించినారు. ఏమనగా,— ‘వత్సా శాండిల్యా, భవిష్యద్విద్యాధరచక్రవర్తి కుమారజీమాతవాహనుడు ఈమిలయపర్వతమునకు వచ్చియున్నాడు. ఆతనిని సిద్ధయువరాజు మిత్రావసువు తండ్రి యాజ్ఞామీద తనచెల్లెలు మలయవతికి వరునిగా వేడుటకు చూడఁబోయియున్నాడు. అతనిని ఎదురుచూచును మలయవతి ఒక వేళ మధ్నాహ్నవనకాలమును ఆతిక్రమించినను ఆతిక్రమించును. కనుక అమెను పిలుచుకొనిరా’ అని. కనుక తపోవనముండలి గౌరీగృహమునకే పోయెదను. (పరిక్రమించి భూమిని నిరూపించి ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! ఎవనిది ఇది, భూమియమైన యీప్రదేశములో స్వప్తమైన చక్రరేఖగల పడవండ్ల? (ఎదుట జీమూతవాహనుని నిద్దేశించి) నిశ్చయముగా ఈమహాపురుషునిదే అట్లేగదా;

కా. శ్రీ వీరక విలసిల్లు మూర్ధమున నుష్ణవంబు; భూమధ్య మా గ్ధావంతాంకము, కన్ను తిమ్మి, యరచూ మూర్ధ్యమే, చక్రరేఖావిభ్రాజి పడవ్వుయం బిదిగము, వీరికిం జూడ నీతం డెవం డో విద్యాధరచక్రవర్తిపరమేశ్వరుండు గాకుండునే?

సరి! ఇక సందేహ మేమి? తెలిసినది, ఇతఁడే జీమాతవాహనుడు గావలయును. (మలయవతిని చూచి) ఆహా ఈరాజపుత్రీకూడ ఇక్కడనే యున్నది! (బద్ధతం జూచి) అన్యోన్యాయములయిన యీయిద్దఱను కూర్చునెడల, బ్రహ్మచే

వుండు చిరకాలమునకుఁజూచు ఉచితము చేయువాఁడగును, (సమీపించి నానుకుని నిర్దేశించి) అయ్యా, నీకు స్వస్తి.

నాయ. — స్వామీ, జీమూతవాహనుఁడు నమస్కారము చేయుచున్నాఁడు.

[అని లేవఁబోవును.

తాప. — లేవ వలదు లేవ వలదు. అభ్యాగతుఁడు అందఱకును గురువు, నీవే మాకు పూజ్యుఁడవు, కనుక యథాసుఖముగా నుండుము.

నాయక. — ఆర్యా, నమస్కారము.

తాప. — (నాయకను నిర్దేశించి) వత్సా, అనురూపుఁడగుభగ్తను పొందుదు వుగాక. రాజపుత్రి, కులపతులు కాశికులవారు చెప్పచున్నారు, మధ్యందిన సవన వేళి అతిక్రమించుచున్నది త్వరగా రమ్మని.

నాయక. — గురువుగారి యాజ్ఞ. (స్వగతము) ఒకవైపున గుర్వాజ్ఞ, ఒకవైపున ప్రియద్యనసుఖం, అని రాకపోకల నవలంబించి ఇప్పటికిన్ని నా హృదయం నన్ను ఉయ్యాల ఊస్తున్నది. [లేచి నిశ్చలించి లజ్జతోను ఆసురాగముతోను నా యకుని చూచుచు తాపసునితోఁగూడ నిష్క్రమించును.

నాయ. — (ఉత్కంఠతో నిశ్చలించి, నాయకను చూచుచు),

క. ఘనజఘనాభోగభరం

బున నీపూఁబోడి మందముగ నవ్వలికిఁ

నను బాసి యేగినది య

య్యను నాహృదయమునఁ బదిము నుంచె దిరముగాఁ.

విమా. — చూడవలసినదాన్ని చూచినావు గదా, ఇకను ఇప్పుడు మధ్యాహ్న సూర్యకిరణసంతాపంచేత రెట్టింపనట్లు నాజరరాగ్ని భగ భగ మండుతున్నది గనుక వెళ్దాం రా. నేను బ్రాహ్మణి అతిథివై మునీశ్వరులవల్ల దొరికే కందయాలఫలాలచేత నై నా ప్రాణాలు నిలుపుకొంటాను.

నాయ. — (పైని చూచి) వేయికిరణములవేలుపు ఆకాశములో నట్టనడుమ నున్నాఁడు. కనుకనే ఎండచేత.

కా. గాసిక్ పైఁపక ఘృష్టచందనరసౌఘ క్షేత్రగండాద్రియై,
యానక్త శ్రుతితాళవృంత పవమానాజీజ్వమానాగ్ర్యమై,
నానాప్రోజ్జితశీకరంపుజడివానన్ అమృతసన్ గ్రమ్ముచున్,
వాగ్ధీం బాసినవాడున్లక్ష్మములేవన్ హస్తీరా జౌష్పదఁజ్ఞాన్.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.

ప్రవేశకము.

[అంతట చేటి ప్రవేశించును.]

చేటి.—భర్తృదారిక మలయవతి ఆజ్ఞాపించినది; ఏమంటే,—“ఒసే మనోహరికా, ఈవేళ మాఅన్నయ్యమిత్రావసువు ఆలస్యంచేస్తున్నాడు. నీవు వెళ్లి తెలుసుకొని రావే వచ్చినాడో లేదో” అని. (పరిక్రమించి తెరవైపు చూచి,) ఎవ రీమనిషి, త్వరత్వరగా ఇక్కడికే వస్తాడండి? ఎవరూ? (నిరూపించి) చతురిక గదా.

[అంతట రెండవచేటి ప్రవేశించును.]

మొదటిది. — (సమీపించి) ఒసే చతురికా, ఎంగుచేతనే నాకేసిచూడనైనా చూడకుండా ఈలాగు త్వరత్వరగా వెస్తావున్నావు?

రెండవది. — (సమీపించి) ఒసే మనోహరికా, భర్తృదారిక మలయవతి ఆజ్ఞాపించినది — “ఒసే చతురికా, పువ్వులు కోసి శానా అలిసిపోయినాను, మబ్బు విడిచినయెండలాగు తాపం నాబళ్లంతా వేయిస్తున్నది. నీవు వెళ్లి లేతఅరిటామలు చుట్టూ కమ్మకొని వున్నగంధపుతీగయింట చంద్రకాంతపు అరుగును బాగుచెయ్యవే” అని నేనున్న ఆపని చేసివేసినాను. వెళ్లి ఆమాట భర్తృదారికతో చెప్పతాను.

[నిష్క్రమింతురు.]

ద్వితీ యాంకము.

[అంతట ఉత్కంఠితురాలై మలయవలీయు, చేటియు, ప్రవేశింతురు.]

మలయ.—(నిశ్చలించి స్వగతము) ఓమనసా, ఆప్రకారం ఆయనయొద్దనుండి నాముఖాన్ని లజ్జచేత మల్లించివేసి, నీవుమాత్రం ఆయనదగ్గరికే స్వయంగా వెళ్లి నావు గదా! ఆహా నీ ఒంటెతుతనము! (ప్రకాశము) ఒనేచతురికా, దేవాలయానికి దోప చూపవే.

చేటి.—(స్వగతము) గంధపుతీగయింటికి బైలుదేరిన యీవిడ ఇప్పుడు దేవళ మంటువున్నది! (ప్రకాశము) భర్తృదారిక గంధపుతీగయింటికి బైలుదేరినది.

నాయిక.—(లజ్జతో) ఒసే, బాగానే జ్ఞాపకం చేసినావు. అక్కడికే వెళ్దాంపద.

చేటి.—రావత్తూ భర్తృదారికా. [నాయిక పెడదారిని పోవుచున్నది.

చేటి —(వెనకకు తిరిగిచూచి భయముతో ఆత్మగతము, ఆహా యీవిడకు ఎంత పరధ్యానం! ఏమీ! మళ్ళీ అదే దేశానికి వెళ్తుంది! (ప్రకాశము) భర్తృదారికా, ఇటుకేసి గదా గంధపుతీగయిల్లు, ఇటుకేసి రావత్తూ.

[నాయిక మందముగా వెడవెడనవుచు అట్లే చేయుచున్నది.

చేటి.—ఇదుగో నమ్మా గంధపుతీగయిల్లు, ఇంగులలోకి వెళ్లి చంద్రకాంతపరుగు మీదకూర్చుండి అలుపుతిరుప్పకోవత్తూ. [ఇద్దఱును కూర్చుంగారు.

నాయిక.—(నిశ్చలించి ఆత్మగతము) ఓదేవా పుష్పబాణుడా, నిన్నెవరు రూపంచేత శ్రేణిచివేసినాగో ఆయనను నీవేమీ చేయలేకపోయినావు, నిరపరాధినినైన నన్ను అబల ననియేరిగి కొట్టుతూ లజ్జలేకుండా వున్నావు. (తన్ను చూచుకొని మదనావస్థను నటించుచు, ప్రకాశము) ఒసే, మునుపటిదే యీగంధపుతీగయిల్లు దట్టమయిన చిగురుటాకులగుబురుచేత సూర్యకిరణాన్ని చూచినియ్యక ఉండిన్ని ఇప్పుడు నాసంతాపాన్ని పోగొట్టడం లేదేమి?

చేటి.—ఈసంతాపానికి కారణం నే నెరుగుదును; అయినా గాని, భర్తృదారిక ఆలాగు తలవగు గనక, నామాట నమ్మరు.

నాయిక.—(ఆత్మగతము) ఇది నాగుట్టు కనిపట్టినట్టున్నది. అయినా అడుగుతాను. (ప్రకాశము) ఒసే, ఏమీలే ఆనమ్మనిమాట? దాన్ని రవంత చెప్పవే చూతాం; ఏమిటి ఆకారణం?

చేటి.—ఇదుగో నీమనస్సులోని వరుడు.

నాయిక. — (హర్ష సంభ్రమములతో లేచి గెండుమూడడుగులునడిచి) ఏరీ ఏరీ ఆయన ఎక్కడ?

చేటి. — (లేచి చిటునవ్వుతో) భర్తృదారికా, ఆయనెవరు ఆయన?

[నాయిక లజ్జపడి తలవంచుకొని కూర్చుండును.

చేటి. — భర్తృదారికా, ఈమాట విను; నీమనసులో నున్నవరుణ్ణే అమ్మ వారు నీకు ప్రసాదంచేసింది, వెంటనే, ఆయనను, పువ్వులబింటిని వదలివేసివచ్చిన మన్ననునిలాగ, భర్తృదారిక స్వయంగానే ప్రత్యక్షంగానే చూశింది ఆయనే యీ వేడికి కారణం. అంగుచేతనే స్వభావముగా చలవైన యీగంధపుత్రీగయిల్లు నీతా పాన్నిపోగొట్టలేకున్నది.

నాయిక. — (ఆత్మగతము) చతురిక నన్ను కనిపట్టి వేసినది. (ప్రకాశము) ఒకే, నీమాట నిజమేనే, చతురికవు గదా నీవు. ఇక నీదగ్గర దాచడ మెందుకు? చెప్తాను విను.

చేటి. — భర్తృదారికా, ఇప్పుడే తెలిసింది గదా. వేయేల? తొందరపడకు తొందరపడకు సంతాపపడకు. నేనే గనక చతురిక నైతే, ఆయన కూడా భర్తృదారికమీద మరులుచేత ఒకక్షణంసేపైనా వెతిలబడక ఉండలేడు. ఇది కూడా నేను కని పెట్టినాను.

నాయిక. — (కన్నీళ్లతో) నా కెక్కడిదే అంతటిపుణ్యం!

చేటి. — భర్తృదారికా, అలాగున అనకు, ఎదను లక్ష్మీని ధరింపక నా రాయణమూర్తి సుఖపడునా?

నాయిక. — మంచివారు ప్రియం తప్ప మరియొకటి చెప్పనేర్తురా? ఓచెనీ, ఇందుచేత కూడా నాసంతాపం నన్నుమరీ యెక్కువగా బాధిస్తూఉన్నది, ఎందుచేతనంటే, ఆమహానుభావుని నేను మాటమాత్రం చేతనైనా గౌరవింపకపోతిని గదా. ఆయన నన్ను మర్యాదయెఱగని పెడతనపుదాన్నిగా భావించకపోవునా!

[అని యేడ్చును.

చేటి. — భర్తృదారికా, ఏడవకు, ఏడవకు. (ఆత్మగతము) అయినాగానీ ఏలాగు ఏడవకుండా ఉండగలదు. ఈవిడకు మనసులో సంతాపం ఎక్కువౌతూఉంది. మరి మరి ఎక్కువగా బాధిస్తూ ఉంది. ఇందుకు ఇప్పుడు ఏమిచేతును? సద్యా ఈగంధపు చిగుళ్ల పసరు రొమ్ముమీద పూస్తాను (లేచి చందనపుఁజిగుళ్లను తీసికొని విడిచి హృదయమున పూయుచు, ప్రకాశము) భర్తృదారికా, నేను బలిమాలుకొంటున్నానుగదా, ఏడవకు, ఈగంధపుపసరు ఎడతెంపులేకుండా రాలుతూఉండే ఈ

బాష్టులచేత గనక వే డెక్కనా, నీహృదయంలోని సంతాపాన్ని పోగొట్టినేరదు
కుమా.

[అరణియాకుతో విసరును.

నాయక.—(చేలితో నివారించుచు) చెలీ; విసరకు విసరకు. ఈలేతరిటాకు
గాలి వేండ్రంగా ఉన్నది.

చేటి.—భర్తృదారికా, దీనిమీద తప్పు చెప్పకు. నీవే గంధపుచిగుళ్ల సంప
ర్కంచేత చలవైన యీ లేతరిటాకువిసనకట్టగాలిని నీనిట్టూర్పులచేత విరివిచేసి
ఉడికిస్తూఉన్నావు.

నాయక.—(ఃస్మిళ్లతో) చెలియా, ఈగఃఖానికి ఉపశమోపాయము ఏమ
యినా ఉండునా?

చేటి.—భర్తృదారికా, ఉన్నది, ఆయన ఇక్కడికి వస్తే,

[అంతట నాయకుండును విదూషకుండును ప్రవేశింతురు.]

నాయ —

ఉ, నీలసితేక్షణప్రభల నించి మునీంద్రవనీద్రుమంబులక

ప్రేలుమృగాజినౌఘ మనువిభ్రమముకొ మొలపించి మించుచుకొ

బాలికవాలుచూపు మునివర్ణుండు సాక్షిగ నొంచె నన్ను, నీ

వేల వృథా రుషాంక యిటు లేసెను నావయి నీ శరంబులక ?

విదూ.—వయస్యా, నీయాధైర్యం ఏమయి పోయిందోయి?

నాయ.—వయస్యా, అట్లుగావోయి, ధీరుడనే అగుదును. ఎట్లనగా:—

చ. సలుపనె చంద్రికాధవళశర్వరులక² దొగతావిఁ గ్రోలనే ?

నిలువనె బాజిసౌరభము నించునిశాస్యసమీరణంబులో?

నగులు మదించి మ్రూయఁ గమలాకరపుందటి నాలకింపనే ?

చెలి, యెటు న న్నధీరుఁ డనఁ జెల్లుదు వీ విట లాఁతికై వడిక² ?

(ఆలోచించి) ఆయినను నీమాట అబద్ధము గాదు. వయస్యా, ఆత్రేయా.
అవునోయి అధీరుడనే అగుదును —

క. ఏసినవీరుఁ డనంగుం । జేసినబాణంబు లలరు, లెల నాగయ్యె నా

నే సైఁవక డన్పిసి, నీ । వే సాక్షిగ, ధీరుడ నని యెట్లు వచింతుక² ?

విదూ.—(ఆత్మగతము) ఈలాగు తనయధీరత్వాన్ని చెప్పకొని యితను తన
హృదయంలోని మహత్తరమయిన సంతాపాన్ని బైలుపెట్టి నాడు. కాని, ఇతనిమన
స్సును ఈవిషయంనుంచి మరియొక విషయంమీదికి మల్లిస్తాను. (ప్రకాశము)
వయస్యా, ఏమి నీవు ఈదినం ఇంతత్వరగా గురుశుక్రూప ముగించి ఇక్కడికి వచ్చి
నావు ?

నాయ. — అతేయా, స్వప్నశృంగచితమే, తోఁ గాక మఱియేవరితో చెప్పదును? నిన్న రాత్రి స్వప్నములో చూచితిని—అమృతనే, (ప్రేలితో చూపుచు) ఈచందనలతాగృహమందే, చంద్రకాంతవేదికమీఁద కూర్చున్నవై పాలయలుకచేత నన్నేమో దూఱునదియింబోలె ఏడ్చుచుండగా—చూచితిని. కనుక స్వప్నానుభూతప్రియాసమాగమముచే రమణీయమయిన యీచందనలతాగృహమందు ఈదినశేషమును గడుపఁ గోరియున్నాను. కనుక అక్కడికే పోదము పద. [పరిక్రమింతురు.

చేటి.—(చెవి యొడ్డి సంభ్రమముతో) భర్తృదారికా, అడుగులచప్పుడు లాగు వినబడుతున్నది.

నాయిక, —(సంభ్రమముతో తన్నుచూచుకొనుచు) ఒసే, ఈయాకారం చూస్తే ఎవరై నా నాహృదయం కనిపెట్టివేస్తారు; కనుక లేవే ఈయెఱ్ఱఅశోకంచాటున నిలిచి ఈయన యెవరో చూతాం. [అట్లు చేయుదురు.

విమా. — వయస్యా, అదుగో చందనలతాగృహం. రా ప్రవేశింతాం.

[నాట్యముతో ప్రవేశింతురు.

నాయ.—

క. చందనలతాగృహం బిది । చంద్రకిలాసహిత మయ్యు సౌరు గులుక, దా చంద్రానన లేకునికీ । జంద్రక లే కిందులుకొనునిశాముఖమువలె ।

చేటి.—(చూచి) భర్తృదారికా, భభీశీ అదృష్టమే అదృష్టం! నీమనో వల్లభుడే ఈవచ్చినాయన.

నాయిక. —(చూచి హర్షముతోను భయముతోను) ఒసే, ఈయనను చూచి అతిభయంచేత ఈయనదిగ్గిర ఇక్కడ నిలువజాలకున్నాను. ఈయన నన్ను ఒకవేళ చూచినా చూచును. అవతలికి పోదాం రా. (ఉత్కంఠతో ఒకయడుగు నడిచి) ఒసే, ఒసే, ఇ దేమిటే నాయడమతోడ అదురుతూఉన్నది!

చేటి.—(నవ్వి) ఎంత బేలతనమిహ్న! ఇక్కడుంటేని న్నెవరుమాడగలరు? ఈయెఱ్ఱఅశోకాన్ని మఱి చిపోయి నావుగా? ఇక్కడనే కూర్చుందాం. [అట్లు చేయుదురు.

విమా. —(చూచి) వయస్యా, ఇదే ఆచంద్రకాంతవేదిక.

[నాయకుడుకన్నీళ్లు విడుచుచు నిశ్చలించును.

చేటి.—భర్తృదారికా, కలలోనిసంగతని శోస్తుంది, శ్రద్ధగా విందాం గానీ. [ఇద్దఱును ఆలకింతురు.

విమా. — (చేతి తోకదపుచు) ఓవయస్యా, చెపుతున్నానుగదా 'ఇదే ఆచంద్రకాంతవేదిక' అని.

నాయ,—(కన్నీళ్లతో, నిశ్చయించి,) చక్కగా కనిపట్టితవి; (చేతితో చూపి)

చ. విను, మిదె యాశాంకముణివేదిక, యిం దలిమాత్రపాండురా
ననమును వామపాణినలినంబునఁ జేరిచి వెచ్చ నూర్చి, నేఁ
జన నెడ గాఁగ గుట్టు విడిచి, చక్కెరమోవి నటింప నేడ్చునా
వనజదళాయతాక్షిఁ గనఁ, బాసెను నావెత లెల్ల నొక్కటకొ.

కనుక ఆచంద్రకాంతవేదికయందే కూర్చుండము. [ఇద్దఱును కూర్చుందురు.

నాయిక.—(అలోచించి) ఆమె ఎవరై యుండును?

చేటి.—భర్తృదారికా, మనం చాటున ఉండి ఈయనను ఏలాగు చూస్తున్నామో ఆలాగే ఈయన నిన్నే చూచియుండును సుమా.

నాయిక —బాగానే ఉన్నది అమాట. అయినా, పొలయలుక వహించిన ప్రాణనాయికను గురించి చెప్పతూ ఉన్నాడే?

చేటి.—భర్తృదారికా, ఈయనుమాన మెందుకులే? కానీ మళ్ళీ విగదాం,

విమా.—(ఆత్మగతము) ఈప్రస్తావం ఇతనికి ప్రియంగా ఉన్నది. దీన్నే సాగిస్తాను. (ప్రకాశము) వయస్యా, ఏడుస్తూఉన్న ఆవిడతో నీ వే మన్నావు?

నాయ.—వయస్యా, ఇట్లున్నాడును,

క. 'నీమేము నెలపాడుపుచేఁ । దామరసారాతిమణివిత్తర్ది జిలజిలకొ

దేమగిలుచున్నదో యనఁ । గోమలి, నీబాష్పవారిఁ గొమ రొప్పారుకొ.'

నాయిక.—(గోషముతో) యెరుకా, ఇకనుకూడా వివరించినచేనా? రాజేరా, ఇక్కడినుండిలేచి పోదాం.

చేటి. —(చేయిపట్టుకొని నిలిపి) భర్తృదారికా, అలాగు అనకు, నీవే కలలో ఆవుపడ్డావు. ఈయనకన్న మరొకచోట తగులుకోగు

నాయిక.—అలా గని నాహృదయానికి నల్లుకం లేదు. గనక కళ్ళముగిసినదాకా విందాం.

నాయ.—వయస్యా, ఆప్రియనే ఈశలయందు వ్రాసి చిత్రగతతోనేనియు ఆనందమనుభవింపఁ గోరుచున్నాను. ఇదిగో ఈకొండచిత్రియనుండి మనశిలముక్కులను తీసికొని రా.

విమా.—నీయాజ్ఞ. (పరిక్రమించి తీసికొనివచ్చి) వయస్యా, నివు ఒక్కరంగే చెప్పినావు, నేను ఇదిగో ఇక్కడనే సులభంగా దొరికిన అయిదురంగులను తెచ్చినాను. ఇక వ్రాయి.

[ఆని ఇచ్చును.

నాయ. — వయస్యా, మంచిపని చేసితివి. (పుచ్చుకొని శిలయందు వ్రాయుచు గగుర్పాటుతో) చెలీ, చూడు —

క. పరిపూర్ణబింబశోభా! ధరముకొ గనుపండువు సగుడియిత మొగమునై
పరగుతోలిరేఖయున్బది । నెరజాబిల్లిదియుఁ బోలె నించుమ ముదముకొ,

[వ్రాయును.

విహ. — (కుతూహలముతో చూచి) ఆహా! అప్రత్యక్షమస్తువుదయినా రూపం ఎంతసరిగా వచ్చింది? ఏమి ఈయాశ్చర్యం!

నాయ. — (చిలునవ్వుతో) వయస్యా,

క. ఇదిగో, బ్రాణేశ్వరి నా! యెగురనే దా వెలసియున్న దిచ్చాకృతయై
కొద లేక సారెకుం గని । పదిపడి వ్రాసితిని, వింతపడ నేమిటికికొ?

నాయక — (కన్నీళ్లతో) చతురికా, తెలివదిగదా గభావసానం. ఇకలేచిరా, అన్నయ్య నై నా చూతాం.

చేటి. — (విహవయితో ఆల్లగతము) ఈ తెగించినమాటవలన చూడగా ఈవిడ ప్రాణాలమీద ఆస పదలుకొన్నట్లు బోపడుతూవుంది. అక్కడికి మనోహరిక వెళ్లింది గదా, ఒకవేళ దొర మిత్రావసువు ఇక్కడికే వచ్చినావచ్చును.

[అంతట మిత్రావసువు ప్రవేశించును.]

మిత్రా — నాయన గారు ఆహ్వానించినారు — “వత్సా, మిత్రావసా, జీమూతవాహనుని ఇక్కడనే మనకు సూపమంశున్నందున చక్కగా పరీక్షించినారము ఇంతకన్న యోగ్యుడైనవరకు డెక్కడ నుండును? కనుక ఇతనికి అర్హునియని మలవతిని ఇయ్యవలయును” అని. ముఖ్యము నేను స్నేహపారవశ్యముచేత అనిర్వచనీయమైనదశావిషేషము ననువించుచున్నాను. ఏల యనఁగా, —

కా ఆవిద్యాధరరాజవంశమణి విద్యాంభోధ, సద్వంద్యుడుకొ
ధీ విక్రాంతి విసిత రూప ఘుఁగుడుకొ, దీప్తాబృతీకొ బ్రాణులకొ
గావకొ బ్రాణము లైన నీగడఁగు వేడ్కొ దాన, యమ్యేటికికొ
రీవికొ సోదరి నీ మనం బతులతుష్టిం జెందు జాలిం బడుకొ.

వింటినిగదా జీమూతవాహనుఁడు గౌర్యశ్రమము చెంగటిగొండనలతాగృహములో నున్నాఁడని. కనుక అయీచెంగనలతాగృహములోనికి పోయెదను [ప్రవేశించును

విహ. — (గంభీరముతో చూచి) వయస్యుడా, ఈయరిటాకుతో చిత్రకన్యకను కప్పిపెట్టు ఇదిగో సిద్ధియువరాజు మిత్రావసువు ఇక్కడికి వస్తున్నాడు, ఒకవేళ దీన్ని చూచినా చూస్తాడు. [నాయకుఁడు అరటియాకుతో మూయును,

మిత్రా.—(ప్రవేశించి) కుమార, మిత్రావసువు నమస్కరించుచున్నాడు.

నాయ.—(చూచి) మిత్రావనూ స్వాగతము. ఇక్కడ కూర్చుండుము.

చేటి.—భర్తృదారికా, మిత్రావసువు వచ్చినాడు.

నాయక.—ఓనీ, ఇప్పుడు సంతోషమే నాకు.

నాయ.—మిత్రావనూ, సిద్ధరాజు విశ్వావసువు గారికి కుశలమా?

మిత్రా.—కుశలమే వారియజ్ఞమీదనే నీయొద్దకు వచ్చినాడను.

నాయ.—పూజ్యులు ఏమి తెలిపిచ్చినారు?

నాయ.—విందాం గాక నాయనగారు ఏమి కుశలవార్త పంపినారో.

మిత్రా.—(బాష్పముతో) నాయనగారు నీకు ఈవార్త పంపినారు — “నాకు ఈసిద్ధరాజవంశమున కంతటికి ప్రాణమయినది మలయవతియనునొకకూతురు గలదు. దానిని నీకు ఇచ్చుచున్నాను; గ్రహింపుము” అని.

చేటి.—(నవ్వి) భర్తృదారికా, ఇప్పుడు కోపగించ వేమి?

నాయక.—(చిలునవ్వుతోను లజ్జతోను తల వంచుకొని) ఓనీ, నవ్వుకు, మరియుపోయినావా అప్పుడే ఇతనియన్యాస్త్రకతను?

నాయ.—(అపవారించి) వయస్యా, విక్రంలో పడితిమోయి.

విరూ.—(అపవారించి) ఓహో, నే నెరుగుదును. ఆకన్యయింను తప్ప మరి యొకచోట నీమనసు ఆమోదించదు. ఏలాగో ఒకలాగు ఏనో ఒకటి చెప్పి ఇతణ్ణి పంపివేయ

నాయ.—మిత్రా ఇట్టిశ్లాఘ్యసంబంధమును ఎవరు కోరరు? అయినను ఒక చోట ఆస్త్రమైనమనస్సును మతియొకచోటికి త్రిప్పుట శక్యముగాదు, కనుక నే నీమెను గ్రహింపను. [నాయక మూర్ఛను నటించును.

చేటి.—నిబ్బరం తెచ్చుకో భర్తృదారికా నిబ్బరం తెచ్చుకో.

విరూ.—అయ్యా, ఈయన పరాధితుడు. ఈయనను అడిగి ఏమిప్రయోజనం? వెళ్లి ఇతనితల్లిదండ్రులను అడుగు.

మిత్రా.—(ఆత్మగతము) చక్కగా చెప్పినాడు. ఇతడు గురువచనమును జవదాటాడు. ఇతనితండ్రి కూడ ఈగౌర్యశ్రమమందే ఉన్నాడు; కనుక అక్కడి కేపోయి ఆయనచేతనే మలయవతిని గ్రహింపించెదను. [నాయక సమాశ్వాసిల్లును.

మిత్రా.—ఇట్లు తెలియబలుచుకొన్నమిప్పు నిరసించినకుమారునికే విశేషము తెలియును.

నాయిక.—(దోషముతో, నవ్వి,) ఏమీ! నికారముచేత చులకనై పోయిన్ని అన్నయ్య మల్లీ ఇతనితో మాట్లాడుచున్నాడు? [మిత్రావసువు నిష్క్రమించును.

నాయిక.—(కన్నీళ్లతో, తన్ను చూచుకొనుచు, ఆత్మగతము,) ఇక నాకు దౌర్భాగ్యకళంకితమై అత్యంతదుఃఖభాజనమయిన యీశరీరాన్ని ధరించి ఏమిప్రయోజనం? ఇక్కడనే ఈయశోకవృక్షానికే ఈబండిగురిగింజతీగను ఉరిబోసుకొని ప్రాణం వదలివేస్తాను. (ప్రకాశము, వెడనవ్వుతో,) ఒసే అన్నయ్య వెల్లి నాడో లేదో చూచిరావే, నేను కూడా ఇక్కడనుంచి ఇంటికి వెల్లి పోతాను.

చేటి.—(కొన్నియడుగులు నడిచి, మరలి చూచి, ఆత్మగతము,) ఈవిడమన సు వేరేవిధంగా వుంది. గనక నేను వెళ్లను. ఇక్కడనే చాలున ఉండి, ఈవిడ ఏమిచేస్తుందో చూస్తాను.

నాయిక.—(దిక్కులు పాటజూచి ఉరితీగ చేత బట్టుకొని) భగవతీ గారీ, ఈజన్మంలో చేయకపోతివిగాని జన్మాంతరంలో నై నా ఇట్టిదుఃఖభాజనం కావండేలాగు చేతువుగాక ఓతల్లీ. [అని ఉరిని మెడకు తగిలించుకొనును.

చేటి.—(చూచి సంభ్రమమున వచ్చి) అయ్యా! రక్షించండయ్యా! రక్షించండయ్యా! ఇదిగో భర్తృదారిక ఉరిబోసుకొంటూఉన్నది!

నాయ.—(తటాలున వచ్చి) ఏదీ! ఏదీ! ఎక్కడ? ఎక్కడ?

చేటి.—ఇదుగో ఈయశోకవృక్షంలో!

నాయ.—(చూచి సంతోషముతో) ఈచెల్వయే ఆదివ్యాంగన నామనోరథ భూమి. [నాయికను చేత బట్టుకొని తీరగను తప్పించును.

మాలి. వలదు! వలదు! చేయక బాల, యీసాహసంబుక!

దొలఁపుము ననయో నాఁ దోఁచుకెం గేలు వల్లెక.

దలిరు నయిన గిల్లెక దాళ దం చెంతు నీకేల,

వెలఁది యెటులు తీవక వ్రేల్చు నుద్బంధనేచ్చక!

నాయిక.—(భయముతో) ఒసే, ఇతడెవరే? (చూచి దోషముతో) చేయిలూ గుకొనఁ జూచుచు) వదలు, వదలు నాచెయ్యి. నీవెవరు నివారించడానికి? మరణానికి కూడా నిన్నే ప్రార్థించవలెనా ఏమి?

నాయ.—

క. ఉరి యిడె హారలతాలం । కరణార్వంబై ననీదుకంఠంబున నీ

కర; మటు తా నపరాధియ । వరల్లిని, పట్టి నాఁడ వదలునెయిలక?

విమా.—కాని, అమ్మో, ఈమెకు ఈయురిప్రయత్నానికి కారణమేమిటి?

చేటి. — ఈయనే మీప్రియస్నేహితుడే.

నా. — ఏమీ! నేనా ఈసుందరానికి మరణకారణము! ఎల్లో ఎలుంగఁ జాలను!

విదూ. — అమ్మో, అది ఏలాగో, చెప్ప.

చేటి. — (సాభిప్రాయముగా) ఈప్రియస్నేహితుడు అరుగుమీద ఏప్రియను వ్రాసినాలో ఆమెమీద పక్షపాతం కలవాడై, మిత్రావసువు ఇచ్చినా గాని తన్ను అంగీకరించకపోయినాడు గదా, అని ప్రాణాలమీద విసుక్కురిని యీవిడ ఈయ రంభం చేసింది

నాయ. — (సంగోషముతో ఆత్మగతము) ఓహో ఈతస్వయే విశ్వావసువు గారి కుమారిత మలయతి! కాక, రత్నాకరమునఁ గాని చంద్రరేఖ మఱియొక్కడ ఉదయించును? ఆహాహా! ఏమీ! మోసపోయితిని గదా ఈతరుణిచెత!

విదూ. — అమ్మో, అత్తైతే నాప్రియస్నేహితునిమీద తప్పులేదు. నామాట నమ్మకం లేకపోతే స్వయంగానే వెళ్లి అరుగును చూచుకో.

[నాయిక హస్తముతోను లజ్జతోను నాయకుని చూచుచు చేయిలాగుకొనును.

నాయ. — (చిటునవ్వుతో, శిలయందు వ్రాయబడియున్న నాహృదయవల్ల భను చూచువఱకు సీచేయ విడువను. [అందరు పరీక్షమింతురు.

విదూ. — (ఆరఁటియాకును తీసివేసి) చూడవమ్మా చూడవమ్మా ఈయనగారి ప్రియను.

నాయిక. — (చూచి, అపవారించి, చిటునవ్వుతో,) చతురికా, నన్నే వా) సినట్టున్నది.

చేటి. — (చిత్రాకృతిని చూచి) భర్తృదారికా, ఏమీ! నన్నే వ్రాసినట్టు న్నది అంటావు! ఈనెరపోలిక ఎలాగంటిదంటే ఇది రాలిలో తగులుకొన్న సీప్రతి బింబమో కాకపోతే వ్రాసిన సీప్రతిమో తెలియకుండా ఉంది,

నాయిక — (నవ్వి) ఒసే, చిత్రంలో ఉన్ననన్ను నాకు చూపి ఈయన నన్నే చెడ్డదాన్ని చేసినాడు.

విదూ. — నీ కిప్పుడు గాంధర్వవివాహ మయింది! ఇక ఈమెవెయ్యి వదులు. ఇటువైపునుంచి ఎవతో వడివడిగా ఇక్కడికే వస్తూ ఉంది,

[నాయకుడు వదలును.

[అంతట చేటి ప్రవేశించును]

చేటి.---(హర్షముతో) భర్తృదారికా, ఆహా! సీపుణ్యం! పుచ్చుకొన్నారలే నిన్ను ప్రభువుజీమాతవాహనుని తల్లిదండ్రులు.

విదూ.---(నృత్యము చేయుచు) హీ! హీ! ప్రియవయస్కుని కోరికలు నిండి నవి! ఆహా! ఆలాగాదు, మలయవతివి. వీరిద్దరిపీగావు [భోజనమభినయించుచు] బ్రాహ్మణ్యయిన నాబక్కనిజ్జీ.

చేటి.---(నాయిక సుద్దేశించి) నాకు యువరాజు మిత్రావసువుయొక్క ఆజ్ఞ అయియున్నది. ఏమనంటే---ఈదినమే మలయవతికి పెళ్లి కనక తక్షణం పెళ్లి ఆమెను తీసుకొరా'' అని. వెళ్దారా.

విదూ.---పోతివిగదవే లంజకూతరా ఈమెను తీసుకొని వయస్కుడుమాత్ర మిక్కడ గుటకలు మింగుతూవుండడ మెందుకు?

చేటి.---చెడిబలికినబాపడా, తొందరపడకు, తొందరపడకు. మీకు కూడా వివాహస్నానవేళ రానే వచ్చిందిలే. [నాయిక అనురాగముతోను లజ్జతోను నాయకుని చూచుచు పరివారముతో నిష్క్రమించును.

[తెరలో వైతాళికుడు పాడును.]

సంగ. బుక్కావాన స్ఫురాదిస్ఫురణము నిడి యీభూభరేంద్రంబునం దే చక్కిన్నింపారధూళి న్నలుపుచు రహిఁ దొల్పంజరేయెండోభక్తా అక్కంతోగీతి సంవాద్యరుణమణిరణధంసకస్వానసక్తికా దక్క న్నికు న్వివాహస్నానక మనుచు జ్ఞాటు సిద్ధాళి గంటే.

విదూ.---(ఆలకించి) వయస్యా. భళిభళీ! స్నానకం వచ్చింది !

నాయ.---(హర్షముతో) అట్లయిన ఇంక నిక్కడ నుండనేల ? రా, నాయనగారికి నమస్కరించి స్నానభూమికే పోదము. [అందఱు నిష్క్రమింతురు.

—२२—

తృతీయాంకము.

—౧౨—

[అంతట కై పెక్కి సోలుచు చేత సారాయిగిన్నెను పట్టుకొని విటుడును, బుజమునూడె సారాయికుండను మోయుచు చేటుడును ప్రవేశింతురు]

విటుడు.---

క. కలు దాగు నిత్య మెవడో! సలుపును చెలికి చెలువుడికి సంగమమెవడో,
అలయిదరే దేవుళ్లర ! బలదేవు డొకడుర చిత్తభవు డొక్కడురా.

(సోలుచు) శేఖరకు జ్ఞయిన నాజన్మం సఫలం గదా.

క. హూదయస్థలాన చైతయ్యు ! వదనంలో నల్లగలవవాసనసారా
ముదమొప్ప సిగని శేఖర! పదాన చేటిన్ని యెవనిభాగ్యమొ యెపుడుకా.

(కొళ్లు తడబడుచు) అరే! ఎవడు నన్ను కరుపుతాడు? (హాస్యముతో) అభ
శ్యంగా నవమాలిక నన్ను కరుపుతున్నది.

చేటుడు.--అయ్యో, ఆ మింకా ఈడకి రానేలేదయ్యా!

విటుడు.--(హాస్యముతో) తొలిజాములోనే మలయవతి పెట్టి అయిపోయిం
దీ. ఎందుచేత ఇది తెల్లవారి నాగానీ రాకుండాఉన్నది? (అలోచించి, హాస్యముతో,)
తానీ, అయినా, పెళ్లిసంధరంలో సిద్ధవిద్యాధరు లంతా తమతమప్రియలతోటిన్ని
ప్రియురాలతోటిన్ని కూడుకొని కుసుమాకర్గోద్యానంలో పానోత్సవం అనుభ
విస్తూ వున్నారు. అక్కణ్ణే నవమాలిక నన్ను ఎగురుమాస్తా కనిపెట్టుకొని ఉం
డును. అక్కడికే వెళ్తాను. నవమాలిక లేక ఏమిశేఖరకుడు!

[తడబడుచు పరిక్రమించును.

చేటుడు —రా అయ్యో, రా, ఇల్లిదుగో షుకుమాఖగో ధ్యానం. లోని
కొల్లవయ్యా.

[ఇట్లును ప్రవేశమును నటించురు.

[అంతట బుజమునూడె దోవవతులచాపు పెట్టుకొని విటుడును ప్రవేశించును.)

విమా,—నాప్రియవయస్కుడి కోరికలు నెరవేరినవి. విన్నానుగదా ప్రియవ
యస్కుడు కుసుమాకర్గోద్యానానికి వెళ్తాడని, గనక నేనుకూడా అక్కడికేవెళ్తాను.
(పరిక్రమించి చూచి) ఇదే కుసుమాకర్గోద్యానం. ఇందులోపలికి వెళ్తాను (ప్రవేశిం
చి తుమ్మెరలవలని బాధను నటించుచు) అరేరేరే! ఏమి యీపాడుతుమ్మెరలనన్ను
ఇలా బాధించ పోగినాయి! (తనదేహమును ఆఘ్రాణించి) సరి సరి తేళింది. ఏమం
టే, అల్లుడివయస్కుణ్ణిగదా అని మలయవతిబంధువులు నన్ను గౌరవంగా మైపూ

తలు పూకి చిత్రించినారు, సంతానపుష్ప శేఖరం 2 కటి నాజుట్టుకు చుట్టి నారు; అల్ల ఆ అతిమర్యాద అంతా నాకు అనర్థమైనది. అంగు కిప్పుడు ఏంచేతును? పెళ్లి కూతురి చారిపల్ల దొరికినయీ యెఱ్ఱి వతులచాపుతో ఆడవేషం వేసుకొని ఉత్తరీయం బురఖా వేసుకొని వెళ్తును మాస్తానుగదా ఈలంజాకొడుకుతు మ్మెదలు ఏంచేస్తాయో.

[అట్లు చేయును.

విటుడు.—(చూచి, హర్షముతో) ఒరే, చేటా, (వేలితో నిద్రేశించి, నవ్వుచు) ఇల్లిదిగో నవమాలిక వచ్చిందోయి. నన్ను మాసి శానా సేపటికి వచ్చినానని కోప గించుకొని బురఖా వేసుకొని అవతలికి వెళ్తున్నది. గనక నీన్ని మెడపట్టి కాగిలించుకొని బలిమాలకుంటాను. [తటాలున దగ్గఱకు వచ్చి కంఠము కాగిలించుకొని

విమాచకునికి నోట తమ్ములము పెట్టబోవును.

విరూ.—(సారాయిగంధమును ఆఘ్రూణించి, చుక్కపట్టుకొని పెడమొగమై) ఏమి యీ గ్రహచారం! ఆచుధుపాలనుంచి తప్పించుకొన్నా ఇప్పుడు ఈమధుపుడి మొఖంలో పడిపోయినాను!

విటుడు.—ఏమిటి! కోపంచేత మొఘం లిప్పుచున్నది! (సాగిలబడి మొక్కుచు విమాచకునిపాదమును నెత్తివీడ పెట్టుకొని) మన్నించు, నవమాలికా, మన్నించు.

[అంతట చేటి ప్రవేశించును.]

చేటి.—భర్తృదారిక ఆహ్వానించింది.—ఒసే, నవమాలికా, కుసుమాకగోద్యానానికి వెళ్లి ఉద్యానపాలికపల్లవికతో ఇప్పుడే చక్కగా తమాలవీధిని అలంకారం చెయ్య మని చెప్పవే" అని. నేనున్న పల్లవికతో చెప్పివేశాను. ఇంకను రాత్రియెడబాపుచేత మరీ మరీ గుటకలుమిగుతూవుండే నానేస్తం శేఖరకుణ్ణి వెతుకుతాను. (చూచి) ఇడుగో శేఖరకుడు. (రోషముతో) ఏమిటి! ఎవతెనో ఒకదాన్ని బలిమాలకుంటున్నాడు! కానీ ఇక్కణ్ణే ఉండి ఇదెవరో తెలుసుకొంటాను.

విటుడు.—(హర్షముతో)

క. హరిహరపితామహులకే । గరువం తల కెక్క మొక్కగా నేరని శేఖరకుడు నవమాలిక నీ । చరణాల్లో రాలె యిడుగొ ట్టమియించగదే.

విరూ.—లంజకొడకా, తాగుబోతా, నవమాలి కేదిరా ఇక్కడ?

చేటి.—(చూచి, చిలునవ్వుతో,) ఏమిటి! నన్నుకొని కైపుచేత ఒక్కైర క్క శేఖరకుడు అయ్యను ఆశ్రయ్యను బలిమాలకుంటున్నాడు. కానీ, అబద్ధపు కోపం తెచ్చుకొని ఇద్దరినీ వేశాకోళం చేస్తాను.

చేటుడు.—(చేటిని చూచి శేఖరకుని చేతితో కదపుచు) అయ్యా, ఈవిణ్ణి
2 దిలెయ్యి, ఈవిడ నొవమూలిగమ్మ గాదు. ఇల్లదుగో నొవమూలిగమ్మ రోసంతో
కల్లెజ్జి కేసుకొని వొస్తావుంది.

చేటి.—(వచ్చి) శేఖరకా, ఎవరిని బలిమాలుకొంటున్నావు?

విదూ.—(ముసుగు తీసి) అమ్మో, నేను బ్రాంహ్మణ్ణి, దొర్భాగ్యుణ్ణి.

విటుడు.—(విదూషకుని చూచి) ఒరే నల్లకోతీ, నీవు కూడా శేఖరకుణ్ణి
మోసంచేస్తావట్రా! ఒరే చేటా. వీణ్ణి పట్టుకోరా, ఇదుగో నవిమూలికను బలిమాలు
కొని వచ్చిందాకా.

చేటుడు.—అయ్యగారి శిత్తం.

విటుడు —(విదూషకుని వదలి చేటిపాదములమీద పడి) నామీద కనిక
రించవే, నవమాలికా, కనికరించదే.

విదూ.—(ఆత్మగతము) ఇదే నాకు పారిపోవడానికి మంచినమయం.

[పాటిపోజూచును.

చేటుడు.—(విదూషకునిజంఁదెము పట్టుకొనును, అది పుటుక్కున తెగును.)
ఎలాగా! ఎలాగా! నల్లకోతీ? పారిపోతావుగా!

[అని అతనియొత్తరియమునే అతనిమెడకు కట్టి లాగును.

విదూ.—అమ్మో, నవమాలికా, కరుణించు, నన్ను విడిపించు.

చేటి.—(నవ్వి) భూమిమీద తల పెట్టితే నాపాదాలమీద పడతే.

విదూ.—(దోషముతోను, కంపముతోను, ఏమిటీ! గంధర్వరాజున్నేహితుణ్ణి
బ్రాంహ్మణ్ణి, లంజకూతురా, నీకొళ్లమీద పడతానూ?

చేటి.—(చేలితో బెడరించుచు చిలునవ్వుతో) ఇదుగో, ఇప్పుడే నిన్ను పడే
లాగ చేస్తాను చూచుకో. శేఖరగా, నిన్ను మన్నించినాను లే, (కంఠము కౌగిలించుకొనుచు) ఈయనగారు అల్లుడుగారి ప్రియన్నేహితుడు, ఈయన్ని నీవు కానా
తంటాలు పెట్టినావు. ఒకవేళ ఈమాట తెలిస్తే దొర మిత్రావసువు నీమీద కోపం
చేసును. అందుచేత ఈయన్ని ఆదరంతోటి మర్యాదచెయ్యి.

విటుడు.—నవమాలికాశిత్తం. (విదూషకునికంఠము కౌగిలించుకొని) అ
య్యా, నీవు సంబంధికుడవుగదా అని వేళాకోళం చేసినాను. (పోలుచు) నిజమేనా?
శేఖరకుడు ఎంతపరిహాసం చేసినాడూ! (ఉత్తరీయమును చుట్టచుట్టి ఆసనముగా
పెట్టి) ఇక్కడ కూర్చోవయ్యా సంబంధికా, ఇక్కడ కూర్చో.

విదూ.—(తనలో) భగీ, వీడికై పు దిగినట్టుంది. [కూర్చుండును.

విటుడు.—నవమాలికా, ఈయనపక్కను ఈయన్నంటుకొని నూవుకూడా కూర్చో, మిమ్మల్ని ఇద్దరినీకూడా ఒకమాటేసమ్మానిస్తా. [చేటి నవ్వి కూర్చుండును.

విటుడు.—(గిన్నె పట్టుకొని) చేటా, దీన్నిండా సారా పొయ్యరా.

[చేటుడు నాట్యముతో గిన్నెను నిండించును.

విటుడు.—(తనసిగనుండి పువ్వులుతీసి గిన్నెలో వేసి మోకాళ్ల మీద నిలిచి నవమాలికకు ఇచ్చుచు) నవమాలికా, దీన్ని రుచిమాచి అయ్యవారికి ఇయ్యవే.

చేటి.—(చిరునవ్వుతో) శేఖరకుడి చిత్తం. [అట్లేచేసి విటునికి ఇచ్చును.

విటుడు.—(విమాషకునికి గిన్నెను ఇచ్చుచు) ఇది నవమాలిక నోటియెంగిలి చేత ఘుమఘుమాయమానంగా వాసనకొడుతూఉండే రుచిగలది, శేఖరకుడికన్నా మరియెవరన్న ఇంతకుముందు ఆప్వాదించనిది, దీన్ని తాగవయ్యా. నీకు ఇంతకన్నా సమ్మానం నేనేమి చేయగలను?

విదూ.—(వెడవెడ నవ్వి) శేఖరకా, ఒరే, బ్రాహ్మణిరా.

విటుడు.—బ్రాంహడవై తే నీ జంబ వేదీ?

విదూ.—అది చేటుడు పట్టుకొని లాగేటప్పటికి తెగిపోయిందిరా.

చేటి.—ఆలాగయితే, వేదాక్షరాలయినా కొన్ని చెప్ప.

విదూ.—ఏమే అమ్మీ, నన్నుమీరు ఈలాగు తంటాలుపెడుతున్నారు? ఈ సారాయికంపెక్కడ వేదాక్షరాలెక్కడ? కానీ, నీతో వాదంనాకెందుకు? ఇరుగో బ్రాహ్మణి నీపాదాలమీద పడుతున్నాను. [అని చేటిపాదములలో పడబోవును.

చేటి.—(చేతులతో నివారించి)వొద్దయ్యా, వొద్దయ్యా, ఆలా చెయ్యకయ్యా నీ పుణ్యం! శేఖరకా, అవతలికివెళ్లు, బ్రాంహడుగదా యీయన. (విమాషకునిపాద ములవ్రాలి) స్వామీ, మీరు కోపం చెయ్యకండి, సంబంధికుడివి గనుక యీలాగ కరిహాసం చెసినాను.

విటుడు.—నేనుకూడా ఈయన్ని బలిమూలుకొంటా. (విమాషకుని పాదము లలోపడి) స్వామీ, మన్నించండి మన్నించండి నేను కై పుచేత చేసిన నేరాన్ని. నేను నవమాలికతో కూడా కల్లుసారాయిబువ్వానికి వెళ్లిపోతాను.

విదూ.—క్షమించాను. మీరిద్దరూ పొండి. నేనున్న వెళ్తాను. నాప్రియవయస్కుణ్ణి చూడడానికి. [చేటి తోవిటుడును, చేటుడును, నిష్క్రమింతురు.

విదూ.—తప్పిపోయిందిరా బ్రాహ్మడికి అపమృత్యువు! ఈ తాగుబోతు సంపర్కంచేత మైలపడ్డాను. ఈదిగుడుబావిలో స్నానంచేస్తాను. (అట్లుచేసి తెరవైపు చూచి) ఇడుగో నాప్రియవస్యుడు గుక్మిణిని హరిలాగు మలయవలెని తోడ్కొని వస్తున్నాడు. సరి, ఇతని పార్శ్వవర్తి నౌతాను.

[అంతట పెండ్లి వేపముతో నాయకుడును, మలయవలియు,
విభవముగా పరివారమును ప్రవేశింతురు.]

నాయ.—(మలయవలెని చూచుచు, హర్షముతో),

ఉ. ఏను దనుం గనం గను మహిక్ష, బదు లాడదు పల్లరించినక్ష,
బానుపుపైఁ బరాజ్యుఖితం బండు, వశంకుం గవుంగిలించినక్ష,
పానుపుటింటినుండి చెలువ ల్సనఁ దానుఁ జనంగడ గు, నె
ట్లైనయు నాకు వామతనె యింపులుగుల్కె నవోఁ యెంతయుఁ.

(మలయవలెని చూచుచు) ప్రాణేశ్వరీ, మలయవలీ,

కా. మానంజా-నిదీక్ష నూఁకొనుటయే మార్పల్కు గా చూనినై,
భానూస్మాతిగ సంగ్రహి కాభిశ్రమహా పంచాగ్నితప్తంబ నై
ధ్యానం బొప్పంగ శేకతాముగ నిత్యం బేతపం బొందిలిక్ష,
దానం గంటి వరంబు నీవదనముకొ దర్శింపఁ బ్రాణేశ్వరీ.

నాయిక.—(అపవారించి) ఒసే, చతురికౌ, అందగాడుమాత్రమే గాక
ప్రియములాడడానికికూడా నేర్చేయున్నాడే

చేటి.—(నవ్వి) ఏమిపక్షపాతమమ్మా! నిజముచెప్పితే అందులో ప్రియమే
మున్నది?

నాయ.—చతురికౌ, కుసుమాః గోద్యానమునకు దారి చూపు.

చేటి.—రండి ప్రభూ రండి.

నాయ.—(పరిక్రమించి నాయికను నిర్దేశించి) మెల్లఁగా, మెల్లఁగా రా.

కా; గాసిం బెట్టు నురోజభార మిదె లేఁగఁదీఁగఁ, బైహార మే
లా? సోలించు నితంబమూరువుల, నేలా కొంచి యెం దాపంక్ష?
దాపైరింపద యూరుయుగ్మమును బాదద్వంద్వ. మేలందియల్ ?
కై సేతల్ చెలి నీకు నంగములె, దోలా మోచె దీధూపలక్ష?

చేటి.—ఇదే కుసుమాః గోద్యానం. వలినవారు ప్రవేశింతురుగాక.

[అందఱు ప్రవేశింతురు,

నాయిక.—అర్హపుత్రుని చిత్తం. [అందలు కూర్చుందురు

నాయ.—(నాయికముఖమున ఎత్తిచూచుచు) ప్రియా, మేము నిన్ను కుసుమాకరోద్యానదర్శన కుతూహలముచేత వృధాగా ఆయాసపెట్టితిమి. ఏలయనఁగా

క. మానుగ సుభ్రూలత మై । భానవదరుణాధరోష్ఠ పల్లవమగునీ
యాననమె నందనమును । ద్యానము నగు; లాఁతి కేవలారణ్య మగుకా.

చేటి.—(చిరునవ్వునో విహషకుని నిర్దేశించి) విన్నావటయ్యా భర్తృదారికను ఏలాగ వర్ణిస్తున్నాడో? నేను నిన్న వర్ణిస్తాను చూడు.

విదూ.—(హర్షముతో) అమ్మీ, బ్రతికినాను. నీవు ఏలాగవర్ణిస్తే, ఇతడు నన్ను మళ్లీ నీ వెటువంటివాడవో కొండముచ్చయొక్క ఆకారమున్న అటువంటిదే అని అనడో, అలాగ వర్ణింతువని వేడుకొంటాను.

చేటి.—స్వామీ, నీవుపెళ్లి జాగారంలో నిద్రచేత కళ్లు మూసుకొని కునికిపాట్లు పడతూ నాకు చాలా అదంగా అవుపడ్డావు. గనక ఇప్పుడు మళ్లీ అలాగే కూర్చో వర్ణిస్తాను. [విహషకుడు అట్లు చేయుచు

చేటి.—(అత్యగతము) ఇతగాడు కళ్లు తెరవకమునుపే సిరావన్నెగల యీ చీకటి చిగుళ్ల పసరుతో ఇతడిముఖానికి నల్లరంగు వేస్తాను.

[లేచి చీకటిచిగుళ్లను పిడిచి విహషకునిముఖమనకు నలుపు వేయును.
నాయకుడును నాయికయు విహషకుని చూచుచుందురు.

నాయ.—వయస్యా, ధన్యఁడవోయి నీవు. మే మిట్లే యుండఁగా నీ విట్లు వర్ణింపఁబడుచున్నావు. [నాయిక నాయకునిముఖము చూచి చిలునవ్వు నవ్వును.

నాయ.—(నాయికముఖమును చూచి)

తే. మగువ, యీస్మిత ప్రహృద్భిమంబు నీగు
నధరపల్ల వపుటముపై నవతరించె;
ఫలము మాత్రము వేటొందుపజ్జ దానిఁ
భాయకయ గాంచు నాకన్నుదోయి బొడమె.

విదూ.—ఏం చేశావే నీవు?

చేటి.—వర్ణించినానయ్యా

విదూ.—(చేటితో ముఖము తుడిచి చూచుకొని కోపముతో చేతికట్టియెత్తి)

అ! లంజకూతురా! దివాణంబుమూయిది. చూడు నీకేం చేయిస్తానో. (నాయకుని

నిద్దేశించి మీయెట్టయెడటనే నన్ను ఈ లంజకూతురు ఈలాగ అవమానించిం
గదా. ఇక నిక్కడఉండి నాకేమిప్రయోజనం? నేనెక్కడికై నా లేచిపోతాను.

[నిష్క్రమించును.

చేటి — స్వామి ఆత్రయ్య నామీద కోపగించినాడు, నేను వెళ్లి ఆయన్ని
బలిహూటకొంటాను

నాయిక. — చతురికా, ఏమే నన్ను ఒంటరిగా వదిలిపెట్టిపోతావు?

చేటి. — (నాయకుని నిద్దేశించి) ఈలాగే కలకాలం వొంటరిగావుండు.

[ఆని నిష్క్రమించును.

నాయ. — నాయికముఖమును చూచుచు

ఆ. సూర్యకిరణములకు జొత్తిలియున్నది, | రదనకిరణకేసరములు గలవు,
తరుణి, నీ మొగంబు తామర సమయేని, | ముఘవుఁగ్రోలవలదెమఱుపమందు?

[నాయిక నవ్వి ముఖమును అవలికి త్రిప్పను.

నాయకుఁడు మఱల అదేచదువును.

చేటి. — (అపటిత్యముగా ప్రవేశించి సమీపించి) ఇడుగో ప్రభువు మిత్రా
వసువు ఏదో పనిమీద కుమారుని మాడడానికి వస్తున్నాడు.

నాయ. — ప్రాణేశ్వరీ, నీవు ఇంటికిపోమ్ము. నేను మిత్రావసువును చూచి
త్వరగా వచ్చినవాడనే. [నాయిక చేటితోఁగూడ నిష్క్రమించును.

[అంతట మిత్రావసువు ప్రవేశించును.]

మిత్రా. —

క. ఆకంటకుఁ బరిహర్షక | యేకరణిం బావమఱచి యెడటికిఁ జని నే

వాక్రుత్తును 'సీరాజ్యము | నాక్రమణము చేసెశత్రుఁడ'నుచు నలజ్జకా?

చెప్పకపోవుట యుక్తియుగాదు, కనుక చెప్పిపోయెదను. (సమీపించి) కుమారు
రా, మిత్రావసువు సమస్కరించుచున్నాఁడు.

నాయ. — (మిత్రావసువును చూచి) మిత్రావసూ, ఇక్కడ కూర్చుండు.

[మిత్రావసువు కూర్చుండును.

నాయ. — (చూచి) మిత్రావసూ, ఏమిసంరంభముతో అగపడుచున్నావు?

మిత్రా. — మతంగ వాతకునివిషయమై సంరంభమనగాఁ ఎటువంటిది?

నాయ — మతంగుఁ డేమి చేసినాఁడు?

మిత్రా. — తన నాశముకొఱకే సీరాజ్యము నాక్రమించినాఁడు.

నాయ.—(హర్షముతో ఆత్మగతము) అటునున మంచిదే; ఇది సత్యమగునా.

మిత్రా.—వాని వెలార్చుటకు కుమారుడు ఆజ్ఞయియ్యఁదగును వేయేల ?

ప్రసగ్ధ. రుద్ధబ్రహ్మోస్తతా వర్షకదినమతికృద్రోదసీశ్యామతా సం
బద్ధ ద్యోయూనధట్టామహిమకృతిహరిన్మధ్యమానాంబరంబై
సింహానకంబు సంప్రథిత మిదిగా భవచ్చిష్టి యుద్ధాదృతేష్టక,
సింహం బిద్ధారి నాశాచిరదరకరదస్థితరాజ్యంబు నీమక .

పోనీ, నైన్యము లేల?

మదనము. ఏకాకి నై, యెఱుంగు మీ, విదె పోయి నేఁ గో

శాకృష్ట ఖగ్ధ ఘృణిసంహతికేసరాస్తిక

ఆకొన్నసింహము హాహాళి హస్తీ బోలెక

థాకక మతంగహతకుఁ ధరఁ గూల్చినాఁడెక.

నాయ.—(చవులుమూసికొని, ఆత్మగతము,) హా! ఏమి క్రూరమయినమాట! కానీ ఇట్లు చెప్పెదను. (ప్రకాశము) మిత్రావనూ, ఇది ఏపాటి? బాహుశాలివైన నీకు అసాధ్య మేమున్నది! అయినను,

క. ప్రాణము నయినఁ బరులకై! తా నొసఁగుదు నట యయాచితంబుగఁ గృప, నా నేనే రాజ్యముకై యెటు! ప్రాణివధారంభమునకుఁ బనిచెది నొరులకే?

మఱియు, క్లేశములమీఁద తప్ప నాకుఁ మఱి దేనిమీఁదను శత్రుబుద్ధిలేదు. నీవే గనుక నాకు ప్రియముచేయుఁగోరెదవేని, రాజ్యలోభియై క్లేశములచే ద సీకృతుఁడైన యాదీనునియందు కనికరింపుము.

మిత్రా.—(కోపముతో) ఏమీ! మనకు ఇట్టియుపకారియు దీనుఁడు నగు వీఁడు కనికరమునకు ఎట్లు పాత్రము కాకపోవును?

నాయ.—(ఆత్మగతము) ఇతని సంరంభము నివారింప శక్యముగాకయున్నది. కోపావిప్లవితృడైన యితనిని మఱిలంప శక్యముగాదు. ఇట్లు చెప్పెదనుగాక (ప్రకాశము) మిత్రావనూ, లే, లోపలికేపోదము. ఆక్కడనే నీకు బోధించెదను. ఇప్పుడు ప్రార్థనగ్రంథమన్నది. అట్లే గదా.

మ ప్ర. ప్రకటాస్తాపసుద్రావ్యవకలితమహాపద్మకోశండు సంస్థా

వికలాశాపూరకైక ప్రియనిజకిరసంప్రీణితా శే విస్ఫం

డకలంకానందసిద్ధాశ్శభీనులిపదమై యస్తముం బొందువాఁడీ [లుక్.

యొకఁడే మిత్రుండు కీర్త్యం డొరుకొఱకై యటన్యంఁడెవం డుద్భవి

[అందఱును నిష్క్రమింతురు.

చతుర్థాంకము.

[అంతట రక్తవస్త్రయుగ్మము చేతఁ బట్టుకొని కంచుకియు,

[ప్రతీహారియు, ప్రవేశింతురు.]

కంచుకి. —

తే. భవ్యత నొనర్తు నంతఃపురవ్యవస్థఁ
గడగుఁ బ్రతిపదమునను సంసరితములను,
దప్పకయ దండనీలిన దాల్చి నడతు,
మొనసె నృపవృత్త మెల్లను ముదిమి నాకు.

[ప్రతీ. — అయ్యా వసుధ్రా, నీ వెక్కడి కయ్యా బయలుదేరితివి?

కంచుకి. — దేవి మిత్రావసువుల్ల ఆహ్వాపించినా, కంచుకీ, పని దినముల' దాఁక నీవు మలయవతికిని అల్లనికిని ఎత్తవస్త్రములు తీసికొనిపోవుచుండవలయును' అని. అమ్మాయి అత్తవారియింట నున్నది. బీజీగూతవాహనుఁడు యువరాజు తోకూడ సముద్రపుబోటును చూడఁ బోయినాడని వింటిని కనుక ఇప్పుడు ఏమి చేయుచును, రాజపు త్రియొద్దకు పోకునా, లేక అల్లనియొద్దకు పోదునా?

[ప్రతీ. — అయ్యా, రాజపుత్రియొద్దకు పోవుటయే మంచిది. అక్కడికి ఒకవేళ ఇప్పుడు అల్లఁడు స్వంతముగానే వచ్చినను వచ్చును.

కంచుకి. — చిక్కఁగా చెప్పితి వయ్యా, సరే, మఱి, నీ వెక్కడికి బయలుదేరితివి?

[ప్రతీ. — మహారాజవిశ్వావసువు గారు నన్ను ఆహ్వాపించినారు, ఏమనఁగా. — నునందా, పోయి మిత్రావసువుతో చెప్ప. — ఈనీప్రతీపగుత్సవమందు మలయ వతికిని అల్లనికిని ఎమయిన ఇయ్యవలయునుగదా, అని ఉత్సవమునకు తగినట్లు కొంచెము వచ్చి ఆలోచింపు'మని.

[అంతట బీజీగూతవాహనుఁడు మిత్రావసువును ప్రవేశింతురు.]

నాయ. —

ఉ. పానుపు శాద్వలంబు, కలుబల్లు లరంగులు, గోహము ల్లుహలో,
పాను ను నిర్గోడకము, భక్తియు కందము, లేము లైలులో
మానుగ ని ట్టయత్నములు మండి చూపని గోష మే మనక,
బ్రాణి కటా! పరాగవిరహోర్తికదగ్ధిత మర్థిహీనతక.

మిత్రా. — (ఉర్వముచూచి) కుమార, త్వరగా నా, త్వరగా నా, ఇదేముద్రపుబోటువేళ.

నాయ.—(అలకించి) చక్కగా తెలిసికొంటివి.

చ. జలకరు లూర్కిపై కెగసి చయ్యన మున్నగభిల్లుభీల్లాదల్
దలపడఁ, గందరాస్యఘటిత ప్రతిఘోష లలిస్సుటంబులై
మలఁగఁ, జెవుల్ చెవుడ్పడఁ గ్రమంబుగ రేఁగెననిరొదన్గనక,
లలదతిసంఖ్యశంఖధవళం బదె పోటరుదెంచె బోవడిక.

మిత్రా.—ఇదిగోరానే వచ్చినది, చూడు.

క. కవళించి లవంగపులేఁ ॥ జిరువుఁ గరిమకరులు ద్రేఁపఁ జిక్క వలుచునం
బువులు చెలువార రత్న । చ్చవితో నిజ కడలివేల చాల వెలుంగుక

నాయ.—మిత్రవనూ, చూడుచూడు, శరత్కాల మేఘంపుగుంపులచేత ఆవ
రింపఁబడినవై యీమలయసానువులు హిమాలయ శిఖరములయొప్పును విడంబిం
చున్నవి.

మిత్రా.—ఒహో! ఇవి మలయసానువులు గావు, పాములయొక్కయశ్శిరా
సులు సుహూ యివి.

నాయ.—(ఉద్వేగముతో) కటకటా! ఇవి యేల యిట్లు సంఘాతమరణమును
పొందఁ వి?

మిత్రా.—కుమారి, ఇవి సంఘాతమృత్యువులు గావు. ఇక్కడ పూర్వము
గరుత్మంతుఁడు ప్రతిదినము తన తొక్కలగాలిచే సముద్రముయొక్క జల మంతయు
ఎగురఁగొట్టి పాతాళమునుండి తన్నుకొని వచ్చి ఒక్కొక్క నాగమును ఆరగించు
చుండెను.

నాయ.—(ఉద్వేగముతో) అయ్యో! ఎంతవ్రూకృత్యము చెయుచుండెను!
ఆటుపైన, ఆటుపైన.

మిత్రా.—ఆటుపైన సకలనాగవి నాశభీతుడై వాసుకి గరుత్మంతునితో
నిట్లు మనవిచేసికొనెను.

నాయ.—(ఆదరముతో) ఏమని? తన్ను మొదట భక్షింపు మని చూ?

మిత్రా.—కాదు కాదు.

నాయ —మిత్రా మని?

మిత్రా.—ఇట్లు చెప్పకొన్నాఁడు. —“అవు పచ్చి సదుగు వచుచిగులుచేత
కేసవేలుగా నాగాంగనలగర్భములు స్రవించిపోవుచున్నవి ఎంగువలన మాకు వంశ
నాశము, నీకును స్నాన్ధిహాని కనుక ఎందునిమిత్తము నవు నాగలోకి మునకు దిగుదు
వో ఆనాగమును వినమున కొక్కట నేను నను పంపెదను” అని.

నాయ. — ఆహా ఎంతచక్కగా రక్షించినాడయ్యా నాగులను నాగరాజు!

తే నాలుకలు గ్రాలు నొకరెండువేలు, వాని
లోన లేదాయెనే యొక్కజే నతనికి,
నోగరుడ, యారగించి న నొక్కపాము
గావవే నేటి కను ను వాపోవునాల్గు!

మిత్ర. — అందులకు పక్షిరాజు అంగీకరించినాడు.

తే. శేషు డిటు వేడి, గరుడండు చిత్తమిచ్చి
గిన మొకటిగాగల బామలం గినగ, వాని
యసికూటంబు లవియె హిమాగ్రు లనగ
బాదలె బాదలుచునున్నవి పాదలు నింక.

నాయ. — శ్చర్యమ!

క. ఆపన్ని ధాన మగుచి | ప్రాపకము కృతిఘ్న మస్థిరముహేయము నౌ
నీపాడుకోమునకై | పాపములం జేసికొండు పామరు లకటా!

అయ్యో! నాగులయియాపదకు కష్టమే పర్యవసానమైనది! (స్వగతము) నాదేహ
మర్పించి ఒకనాగముప్రాణమేని రక్షింప నావలన నగునేని బాగుగానండును.

[అంతట ప్రవీహారుడు ప్రవేశించును.]

ప్రవీ — కొండేశిఖరము నెక్కితిని ఇంక మిత్రావసువును వెదకెను. (పరిక్ర
మించి) వీడుగో మిత్రావసువు, అట్లునిచెంత నున్నాడు. (సమీపించి) జయము
జయము కుమారులకు.

మిత్ర. — సునందా, యేమిపనిగాడి వచ్చితివి ఇక్కడికి?

[ప్రవీహారి చెవిలో చెప్పెను.

మిత్ర. — కుమార, నాయన గారు నన్ను పిలుచుచున్నారు.

నాయ. — మంచిది పోమ్ము

మిత్ర. — కుమారుడైనను బహుపాయమైన యీశ్రవణమందు చాలనేపు
ఉండగూడదు. [అని నిష్క్రమించును.

నాయ. — నేనను ఈకొండేశిఖరమునండి దిగి చెలియలికట్టను పోయిచూచె
దను. [పరిక్రమించును.

(తెరలో)

అయ్యో ప్రాణ! సంభూతా! అయ్యో! నిన్ను చంపలూ ఉండగా గవరా
నేను ఇప్పుడు చూడవలసివచ్చినది!

నాయ. — (అలకించి) ఓహో! స్త్రీయొక్క విలాపమువలె వినబడుచున్నది!
ఈమె ఎవరు? ఈమెకు ఎందుకై భయమో కనుంగొనియెద.

[పరిక్రమించును.

[అంతట యేడ్చుచున్న ముసలిది వెంట వచ్చుచుండగా శంఖమాడుచును,
గుడ్డలోపల గెండు ఎఱ్ఱవస్త్రములు పెట్టుకొని కింకరుడును ప్రవేశింతురు.]

వృద్ధ. — (కన్నీళ్లతో) హా! పుత్రా! శంఖమాడా ఇప్పుడు నిన్ను చంపుతూ
ఉండగా గదిరా నేను చూడవలసివచ్చినది! (గుడ్డముపట్టుకొని) ఈ ముఖచంద్రుడు
లేనిది ఇకను పాతాళలోకం అంధకారమై పోతుందిరా.

శంఖ. — అయ్యో, ఏల యీదిగలు? నన్ను మిక్కిలి పీడించుచున్నావు.

వృద్ధ. — (చూచి, కొడుకుయొక్క అవయవములను తడవుచు) అయ్యో
పుత్రా, ఎండపాడయెరగని నీసుకుమారశరీరాన్ని కనికరంలేక గరుత్మంతుడు ఏలాగ
ఆరగిస్తాడురా?

[కంఠము కాగిలిండుకొని ఏడ్చును.

శంఖ. — అయ్యో ఏడువకు యేడువకు, చూడా,

ఆ. నిత్యమెత్తుకొను ననిత్యత తొలి, దాన | జననియో యనంగ జాతమాత్రుఁ;
విడపఁ దల్లి దాదివిధమునఁ జేకొనుఁ; | గతము గల = యిందు మృతికివగవఁ
[ప్రవేశింపును.

వృద్ధ. — నాయనా, తుణ ముండరా నీముఖం చూస్తాను.

కింకరుడు. — రావణగ్రా అబ్బాయి శంఖమాడయ్యా, కన్నకడుపు గనక
మాడురాలు గదా ఈమె, రాచకొర్రును ఎరగగు.

శంఖ. — ఇదిగో వచ్చితిని.

కింకరుడు. — (ఎదుటచూచి ఆత్యగతము, ఈయన గారిని వధ్యశిలకాడికి తీసు
కొనివచ్చినాను. ఇక వధ్యచిహ్నాన్ని ఇస్తాను.

నాయ. — ఈమె ఆస్త్రీ. (శంఖమాడుని చూచి) నిశ్చయముగా ఇతఁడు
ఈమెకుమారుడు గావలయును. ఏల యేడ్చుచున్నది? (అంతటను కలయజూచి)
ఈమెభయకారణము కొంచెమయినను తెలియబడదు ఈమెకు ఎందువలన భయము?
సమీపించెదను, వీరికి సంభాషణ జరుగుచు వేయవచ్చును. ఒకవేళ దానివలననే ఈ
విషయము స్పష్టపడును. కనుక చెట్టుచాటునుండి వినియెదను గాక.

కింకరుడు. — (చేతులు మోడ్చుకొని కన్నీళ్లతో) అబ్బాయి శంఖమాడ
య్యా, రాజాష్ట్ర చేత పాడుపాటు నానోట చెప్పవలసియున్నది.

శంఖ. — ఏదా, చెప్పును.

కింకరుడు. — నాగరాజు వాసుకి ఆజ్ఞాపిస్తున్నాడు.

శంఖ. — (శిరమున ఆంజలి చేర్చి ఆదరముతో) ఏలినవారు ఏమి యాజ్ఞాపించినారు?

కింకరుడు. — “ఈయెట్టుబట్టలను రెంటిని కట్టుకొని వధ్యశిల యెక్కు, ఎట్టు బట్ట ఆనవాలుచేత గరుడయ్య నిన్ను ఆరగిస్తాడు,” అని.

నాయ. — (నిని) ఎవరీ! ఇతనిని వాసుకి త్యజింపనే త్యజించెనా!

కింకరుడు. — అబ్బాయి, పుచ్చుకో ఎట్టిబట్టలను. [ఇచ్చును

శంఖ. — (ఆదరముతో) ఇమ్ము (పుచ్చుకొని) శిరమున స్వామిగూజ్ఞ.

వృద్ధ. — (కొడుకుచేతిలో రక్తవస్త్రములను చూచి తొమ్ము బాదుకొనుచు) హా! నాయనా! ఇది పిడుగుజెబ్బగా తగులుచున్నదిరా! [మూర్ఛపోవును.

కింకరుడు. — గరుత్మంతుడు వచ్చేవేళ అయినది. త్వరగా నేను వెళ్లిపోతాను. [నిష్క్రమించును.

శంఖ. — అమ్మా, సమాశ్వాసిల్లుము.

వృద్ధ. — (సమాశ్వాసిల్లి, కన్నీళ్లతో) ఓరి నాయనా, లెక్కలేని కోరికలచేత గలిగినవాడా, నిన్ను మళ్లీ నే నెక్కడ చూస్తానురా [కంఠము కాగిలించుచు.

నాయ. — హా! ఎంతకూరచిత్తుండు గరుత్మంతుండు! ఐనను,

చ. కనుగవ బాష్పధార లాలుకక గడు నేడిచి మూర్ఛబొంగి మే

ల్కనియయె! పుత్త్రకా యెవరుగాతురు? యని దిక్కుదిక్కుచుక

గని పలవించుతల్లియెడఁ గ్రాలెడుబాలు హరించి మేయుతా

ర్ష్యునిహృదయము వజ్రయన రూఢిగ నిర్మితయయ్యెఁ జూడఁగాక

శంఖ. — (కన్నీళ్ళను తుడుచుకొనుచు) అమ్మా, ఏల యీ యతివైకల్యము? అమ్మా, సమాశ్వాసిల్లుము.

వృద్ధ. — (కన్నీళ్లతో) ఏలాగు సమాశ్వాసిల్లుదును? ఏమి? ఎకపుత్రుడవని కని కరంగలవాడై నాగరాజు పంపెనా నిన్ను? హా! కోటానకోట్లుప్రాణులుండగా నా పుత్రుడే ప్రికిరావలెనా? అన్ని విధాలను నే నేదోర్భాగ్యురాలిని. [మూర్ఛపోవును.

నాయ. — (కరుణతో)

క. దీనుక శరణవిహీనుం । బ్రాణాపాయప్రసక్తుఁ బంధుతన్త్రుక

వీనిం గావనయేనిక । మేనివలన నాకు నేమి మేలు ఘటిల్లెక,

దగ్గఱకు పోయెదను.

శంఖ. — అమ్మా, ధైర్యము చెప్పుకో

వృద్ధ. — హా! కుమార, నాగలోగరక్షకుడైన వాసుకే నిన్ను వదిలి వేసినాడు గదా, ఇక నిన్ను రక్షించేవా రెవరు?

నాయ. — (దగ్గరకు పోయి) నేను గదా.

వృద్ధ. — (నాయకుని చూచి సంభ్రమమున ఉత్తరీయముతో పుట్టుని కప్పి వేసి, నాయకునియొద్దకు వచ్చి, మోకాళ్లమీద నిలిచి) వినతానందనా, నన్ను చంపు, నన్నే నీకు అహారార్థం నాగరాజు పంపినాడు.

నాయ. — (కన్నీళ్లతో) అహో! పుత్రివాత్సల్యము!

ఆ. పుత్రిశోకమునను బారలాడునీల్లి. గాంచె నేని, యెంతకఠినుడైన, నాగభోజియైన నాగరుక్మంతుని. తలఁపు గూడగరుణదాల్చుజూవె

శంఖ. — అమ్మా, భయపడకు, నాగశత్రువు కాఁడు, నుడు.

భుజంగప్రయా. మహాహింద్ర మస్తిష్క మాధోల్ప శాస్త్రిగ్

బృహస్పతి తీర్థం డహిదేషి యేడక

మహాశాంతియుక్ బాలి మల్లాడుసూము

సహం నిష్ఠా నీకుడినన్వత్తుడ డేడక

వృద్ధ. — కుమరణానికి భయపడుతూ ఉన్న నాకు లోకమంతా గరుడమయం గానే ఆపుపడుతున్నది.

నాయ. — అమ్మా, మాటచే నేమిప్రయోజనము? ఇదిగోపనిచేత నేరక్షించెద

వృద్ధ. — శిరమున అంజలి చేర్చి పుత్రకా, చిరంకాలం క్రితుకు.

నాయ. —

ఆ. తల్లి, వధుగిగుర్తు దయకేనుచూ నాకు, దానిం దాల్చి పోయి యేనుగు ననుగుఁబుత్తుఁగాతు, నీనికిమాటు గాఁ దాన్వర్తించారగింపఁదన్నొసంగి.

వృద్ధ. — (చెవులు మూసికొని అలాగ అక్కరలేకు. ఈయమంగళింతప్పిపో నుగాక. నీవు కూడ శంఖచూడునికన్న వేరుగావు శంఖచూడునికంటే నీవే అధికుడవు, ఎందుచేత నంటే బంధువులుకూడా వదిలివేసిన నామమీరుణ్ణి శిశరీర మిచ్చి రక్షించగోరుతున్నావు.

శంఖ. — అహో! లోకవిపరీతము ఈమహానుభావుని మనస్సు ఎట్లైన. --

(ఇందిరావిలాసవృత్తము.)

మాలవలె గౌళిమండు మాన కెండుల కై శ్వహంసము న్మును మెక్కినాడో, నాలి యయి గౌతమండు నమ్మిరా నుపకర్త నాడిజంఘునిం జంపినాడో,

వేళ మిగుల స్వల్పము వేవ కీగరుడుండు వేగ పాములఁ జంపువాడో,
హాళి నలప్రాణముల నట్లె పిట్టు లీమహాత్ముఁడన్యల కిచ్చు కారా!
(నాయకు నుద్దేశించి) ఓమహాసత్త్వండా, నీస్వశరీరదాన ప్రయత్నముచేత నే
నాయంసిలి కరుణ ప్రకటమైనది. కనుక యీనిర్బంధము మానుము, చూడు.

క. మావంటిక్షుద్రజంతువు! లేవలనం బుట్ట రెండ టెట నీల్ల రయా?

నీవలె నీగతి నొరులం! గావఁగ భృతదీక్షుల లెచట గలుగురు ధరణ్?

నాయ.—శంఖచూడ, నాకు చిరకౌంక్షితమై చిరకాలమునకు దొరకిన
యీ పరాగ్ధ సంపాదనావగరమునకు విఘ్నముచేయుట నీకు న్యాయముగాను, కనుక
ఈవికల్పములు మాని వధ్యచిహ్నమును ఇచ్చివేయుము.

శంఖ.—ఓమహాసత్త్వా, ఈప్రళూపము నిష్ఫలము! శంఖమువలె తెల్లనైన
శంఖపాలకులమును శంఖమండుఁడు నలుపుచేయఁడునుమా, నీకు నాయంను దయగల
దేని, నావిపక్తుచే బెం బేలుపడునీమె ఎట్లు ప్రాణము వదలకుండునో ఆయుపాయమును
ఆలోచింపుము.

నాయ.—చక్కడ ఆలోచన కేమున్నది?

ఆ. నీవు చతు వేని నిజము గాఁ దాఁ జచ్చు, నీవు బ్రదుకు దేని నెమ్మిఁ బ్రదుకు,
నట్టియమ్మబ్రదుక నాన గొందువయేని! నిన్నుఁ గాచికొనుము న న్నిసంగి.

ఇదే యుపాయము. కనుక త్వరగా వధ్యచిహ్నమును ఇచ్చివేయుము. త్వ
రగా దానిని ధరింపి వధ్యశిలను ఎక్కుగనుగాక. నీవును అమృతతీసికొని నీకు హిత
ముగాని యీప్రదేశమునుండి పొమ్ము. ఒకవేళ చెంత నున్న యీ ఘాతస్థానమును
జూచి, అమృత స్త్రీస్వభావమలగమయిన భయముచేత ప్రాణము వదిలినను వదలును.
నీవు చూడవా యేమి చచ్చినపాములకంకాళములచే భయంకరమైన యీ మహా
శృశానమును? అట్లేగదా.

సగ్ధ. ప్రాంచద్వాద్యబద్ధపక్షుద్వయవిధుతిమహాధ్వంతకృదృప్రసంస
చ్చంచూపుట్యగ్రకృత్తిశ్లథషిశితలవాస్వాదసంవృద్ధగర్ధా
పంచాస్యోద్వాంతశావప్రతితిపతననిర్వాణశబ్దాయమా నా
చంచత్ప్రేతానలాస్సగ్ధరజము వొలయు న్నాన్వరదగ్ధంధమిందుకా.

శంఖ.—ఎట్లు చూడ కుందును?

తే. అహరహంబునహిచ్ఛటాహరమునను జేయుచుమహాముదంబువి నాయకునకుఁ,
జంద్రధవళకపాలాస్థిసాంద్ర మయ్యు, శర్వుదేహంబువలె, నీశృశానమమరు.

కావున త్వరగా పో, ఏల బెదరుపెట్టెనువు? గరుడుఁడు వచ్చువేళ ఆసన్న
మయినది నుమా. (తల్లియెదుట మోఁకొల్లమీఁద నిలిచి) అమ్మా నీవుకూడ ఇఁకను
మరలిపో.

క. ఓయమ్మ యింకను నే । నేయేగలియందు జన్మ మెత్తంగలనో

యానుగలించి యిసుత నీ । వేయమ్మవు గమ్మ యీశ్వరేచ్ఛను నాకుకా.

[పాదములయందు పడును.

వృద్ధ.—(బాష్పములతో) నాయనా, ఇదే చివరపలుకా? నిన్ను వడలి ఆవ
తలికి అడుగుపెట్టను నాకు కాళ్లాడవురా; ఇక్కడనే నీతో కూడానే ఉంటాను.

శంఖ.—(లేచి) పరుగునఁ బోయి నేనును ఈచెంగటి దక్షిణగోళ్ళేశ్వరుని
ప్రదక్షిణముచేసి వచ్చి రానాజ్ఞను నెఱవేర్చెదను. [ఇద్దరును నిష్క్రమింతురు.

నాయ.—(చూచి హర్షముతో) బలి, సిద్ధించినది నాకోరి, తలఁపని తలం
పుగా వచ్చిన యీ రక్త వస్త్రయుగ్మముచేత.

కంచుకి.—(ప్రవేశించి) ఈ వస్త్రయుగ్మమును మిత్రావసువుతల్లి దేవిగారు
కుమారునికి పంపినారు. దీనిని కుమారుఁడు ధరించుచు గాక.

నాయ.—(ఆదరముతో) ఇమ్ము.

[కంచుకి ఇచ్చును.

నాయ. — (పుచ్చుకొని, ఆత్మగతము) మలయవతివివాహము నాకు సఫలమై
నది. (ప్రకాశముగా) కంచుకీ, పో, దేవికి నా నమస్కారమును మనవిచేయుము

కంచుకి. - కుమారునియాజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును.

నాయ.—

తే రక్తవస్త్రద్వయం బిదే రేమణ మిఱ

సమయమున కిటు లేతెంచి యమితముదము

నొసఁగుచున్నది మిగులఁ బోపకృతికి

దేహమును వేసమర్పింపఁ దివురునాకు.

(దిక్కులుచూచి)మలయపర్వతంపు గుండ్లను దొరలించుచు ఈప్రచండవాయు
వు రేఁగుటచూడఁగాఁ పక్షిరాజు దగ్గఱకువచ్చినాఁ డని తోఁచుచున్నది. సరియేగదా.

మ.ప్ర. ప్రళయాభ్రాభంబులై యభ్రముఁ బొదివె నవే పక్షుతిప్రాంతపంక్తుల్,

జలరాశ్యంధంబులై రంహాశ్వసనమునకు భూతౌళనం బాచరించెక,

గలగుండై కల్పభీదిక్కురులు వణయెచు న్ననొన ద్వాదశాది

త్యలసత్పక్షుద్యుతి న్నిదగళక మెసఁగె సంధ్యాపయోదాళియోనాకా.

కనుక ఈ శంఖచూడుఁడు రాకముందే అతిత్వరగా ఈవధ్యశిలను ఎక్కెదను.

(అట్లు చేసి కూర్చుండి స్వర్ణసుఖమును నటించుచు) అహో! ఏమి దీనిస్వర్య!

తే. మలయచందనచర్పద్రౌ మలయవతియు! నిష్ఠఫలసిద్ధికోఱు నాజ్ఞిప్త యగుచు
నీరుచిరవధ్యశిల యిచ్చునింపులో శ! తాంశమేనియు నాకు నీదయ్యె నహహ!

మలయవతిమాట కేమి?

అ. జననియూరువునను శైశవమున హాయి । గాఁ బరున్న నాఁడుఁ గలుగ దయ్యె
వాసి కెక్కునిపుడువధ్యశిలోత్సంగ । మునఁ బరున్న నాకు మొనయు సుఖము.
ఓహో! వీఁడుగో గరుత్మంతుఁడు రానే వచ్చినాఁడు. ఒడలెల్ల కప్పకొనియెడు.

[అట్లు చేయును.

[అంతట గరుడుఁడు ప్రవేశించును.]

గరుడుఁడు. —

స్రగ. తారాప్రాణేశమూర్తి ద్దరిసి తలఁచి మత్తైస్తుఁ జక్రస్థ శేషుక,
జేరి నీభద్రోబ్బ వాజు ద్దినమణి యులుక ద్దృష్టి నన్న నూడక,
దూరాభ్రంబు ల్లరుత్పంక్తులకుఁ దగిలి తదూర్ధ్వైర్మయింబు వెంపక,
బారంజక జందనాద్రిక బడసితి ఫణభృద్భక్షణేచ్ఛక త్తజానక.

నాయ. — (పరితోషముతో)

క. ఏపుణ్యము నార్జించితి । నో పామును గావ దేహ మొసఁగి యిపుడు నే
నాపుణ్యమునఁ బ్రతిజనిం । బ్రాపించుత దేహ మిటు పరార్థ మె నాకుక.
గరుడుఁడు. — (నాయకుని చూచి)

శా. ఈవధ్యాశ్మముపై స్వరక్షణపరాహిత్యచే బాతితుక

నావజ్రోపమదంచులక డొలిచి హృన్మాంసాస్రముల్ మెక్కురుక

ద్రావక వీనిని హరింతు నే యరుణవస్త్రోపావృతుక మద్భయ

ప్రావిర్భావవిదీర్యమాణహృదయా స్రవ్యాప్తకల్పన్ ఫణిన్.

[దభాలున పైఁబడి నాయకుని పట్టుకొనును, తెరలో
నుండి పువ్వులు రాలును, దుందుభులు మ్రోఁగును.

గరుడుఁడు. — (ఆశ్చర్యముతో) ఏమి ఇది!

స్రగ. ఆమాదాకృష్టభృంగంబయి గురిసెడు నేలా యిడే పుష్పవర్షం

బేమీ దిక్కుక్రవాళం బిడియ దివి ఘమాయించు శేరీరవంబుల్

(నవ్వి) ఆ! తెలిసినది! తెలిసినది!

ఆమందారంబును న్నాహళహళిఁ బవనవ్యాప్త కూటాడిపోయెక;

భూమ న్నవర్తకాభ్రంబులు నుళిమెడు నుద్యాత సంహారశంకన్.

నాయ. — (ఆత్మగతము) బలీ కృతార్థుడనైతిని!

గరుడుఁడు. — (నాయకుని చూచుచు)

అ. నాగరక్షకుండు నామ్రాల నీరీతిఁ । వఱలుచుంట నధికవశ్యవృత్తి,

ఁంది యుంటేడు చయ్యన నీవేళ । సర్వభోజనేచ్ఛ సమయు నాకు.

వీనిని కొనిపోయి మలయపర్వతశిఖరముమీఁద యథేష్ఠునుగా ఆహారిం చెదను.

[అందఱును నిష్క్రమింతురు.

పంచమాంకము.

[అంతట ప్రతీహారండు ప్రవేశించును.]

ప్రతీ.—

తే. తనగృహారామమున లెస్స దనరుచున్న
 ననుఁగుకొనికొఱకుఁ జెల్మి నడలు వొడము;
 దారుణాపాయఘోరకాంతార నాభి
 నుండెనేఁ దల్ల డిల్లక యున్నె మనము?

అట్లే జీమాతవాహనుఁడు సముద్రపుఁబోటును పొడఁ గుతూహలముగలవాఁడై పోయి ఇంకి రాలేదని మహారాజ విశ్వావసువు దిగలుపడుచున్నాఁడు నన్నిటాజ్ఞాపించినాఁడు:—ఏమనఁగా—“నునందా, గరుడుఁడు వచ్చునట్టి యా భయంకరస్థానమునకు అల్లుఁడు జీమాతవాహనుఁడు పోయియున్నాఁడట, అందువలన దిగులు నున్నది. కనుక త్వరితముగా తెలిసికొనిరా అతఁడు వచ్చినాఁడో రాలేదో,” అని అక్కడికే పోయెదను. (పరిక్రమించుచు ఎదుట చూచి) వీఁడుగో జీమాతవాహనునితండ్రి రాజుని జీమాతకేతువు పరశాలముంగిట ధర్మపత్ని చేతను రాజపుత్రి చేతను శుక్రూషవొందుచు కూర్చున్నాఁడు. అట్లే,

ఉ. శేననిభంబు భంగితము వీచిచలం బగుక్షౌమయుగ్మముక
 బూని యితండు వార్ధి యొఱపుం బురణించు, సుతోయయైన గం
 గానది వోలఁ బుణ్యవలీ గాదిలేదేవియు వెంటఁ గొల్వ, వే
 లానిభ యై కుఱంగటను లాలిత కోడలు నుల్లసిల్లఁగాన్.

దగ్గఱకు పోయెదను.

[అంతట భార్యతోను కోడలితోను జీమాతకేతువు ప్రవేశించును.]

జీమా.—

భుక్తిము లయ్యె యావసప్తభో, ము, లేలితిఁ గీర్తి యొప్పఁగా
 గిక్తితి, నేకవృత్తిఁ గడతేటఁ దిపంబు, సుతుండు శ్లాఘ్యుఁడ౯
 ద్యుక్తిరజస్వముండు, సదృశాన్వయసంభవ కోడలీమెయుక౯,
 వ్యక్తిముగాఁగ నే నికఁ గృతార్థ మృత్యువుఁ గోరఁగాఁ దగుట.

కునం.—(తటాలన దగ్గఱకువచ్చి) జీమాతవాహనునియొక్క.

జీమా.—(దేవులుమూసికొని) శాంతము పాపము.

వృద్ధ.—ప్రతిపత మియమంగరిం.

మలయ.—అదురుతూఉన్నది నాహృదియం ఈ దశ్యకునంచేత.

జీమా.—(ఎడమక న్నదరుటను మూచించి) ఫద్రా, ఏమి జీమాతవాహ

నునియొక్క?

సునం.—జీమూతవాహనునియొక్క వార్తను తెలిసికొని రమ్మని మహారాజ విశ్వావసువు నన్ను మీయొద్దకు పంపించినారు.

జీమూ.—ఎవరీ మాఅబ్బాయి అక్కడ లేడా?

వృద్ధ.—(విషాదముతో) మహారాజా, అక్కడ లేకపోతే నాకొమారుడు మరెక్కడికి వెళ్లి ఉంటాడు?

జీమూ.—నిశ్చయముగా మనప్రాణయాత్రకై దవ్వ పోయియుండును.

మలయ.—(విషాదముతో, ఆత్మగతము,) నాకు మఱి ఆర్యపుత్రుణ్ణి గురించి ఏమేమో తోస్తూ ఉన్నది.

సునం.—అజ్ఞాపింపుడు, స్వామికి నేను ఏమి మనవిచేయుచును?

జీమూ.—(ఎడమకన్నదరుటను నూించి) జీమూతవాహనుడు ఆలస్యము చేయుచున్నాడని నాహృదయములో మిక్కిలి దిగులుగానున్నది.

క మితిలేక దరెన వేలా । వెతఁ జెలుపు చదక్షిణాక్ష విసువక నాకుకా?

హతనేత్రము, నీత్రుల్తును । హతమార్పును వీడుగో నహస్కరుఁడిపుడె.

[ఊర్ధ్వము చూచి) మూడులోకములకు ఏకనేత్రవయిన యీవేయి కిరణముల భిగవంతుఁడు స్పష్టముగా జీమూతవాహనునికి తేమము కలుగఁజేయును. (చూచి ఆశ్చర్యముతో)

కా. ఏమో! హా! యిది మింటిఁ బాసి దిగుచుకా హింసించు నాకన్నులకా,
స్తోమంబౌతనవెల్లలో యనఁగ నెత్తుల్ ధారగాఁ గారఁగాఁ
నామ్రొలం బడెడిక దహించుచు వెనక నాడెంద చూత్పావిత్రో
ద్దామాడంబర వాత ధూత నిపత లై రాకృతిం బెర్చుచుకా.

ఏమి! నాసాదములలోనే పడినది! [అంటలు చూతురు.

జీమూ.—ఏమి ఇది! తడిమాంసము! డాప డాప లి. ఎవరియిండును?

వృద్ధ.—(విషాదముతో) మహారాజ, మనస్థివానదానిలాగ ఉన్నది ఈ చూడారత్నం.

మలయ.—అతే, అలాగు అనకండి.

సునం.—మహారాజ, కార మెఱుంగక ఇట్లు అశ్చర్యపడ నేల? ఇక్కడ నాగాధిపతులను భీంించుచు గరుడి పెట్టికేవేయుశిరోమణలు ఇట్లు పడుచుండును.

జీమూ.—లేవ! యుక్తయుక్తముగా చెప్పినాడు. ఒకవేళ ఇదియు అట్టదే కావచ్చును,

వృద్ధ.—సునందా, ఈవేళకు మా అబ్బాయి మామగారియింటికే వచ్చియుంటాడు. త్వరగా వెళ్లి తెలుసుకొనిరా.

సునం.—దేవియాజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును,

జీమా.—దేవి, ఇది నాగ మాడమణియే అగునా?

[అంతట రక్తవప్రములు ధరించి శంఖమాడుడు ప్రవేశించును.]

శంఖ. - (కన్నీళ్లతో)

తే. అశ్రువశటంబునందు గోకర్ణ మొక్కి | పరుగుమై జేరి భుజంగవధ్యభూమి
నింతలోనయ్యయో! చంచుహింసితోరు నహితుజుండుహరించె విద్యాధరేంద్రు.

(ఏడ్చుచు, హా! మహాసత్త్వ హా! పరమకారుణిక! హా! నిష్కార జైకబాంధవ!
హా! పరగుంభుడుభిత! ఎక్కడికి పోయితివి? నామాటకు బదులు నెవ్వవు! హా! శం
ఖమాడహతక! ఎంతపని చేసితివిరా!

తే. అహిభగణక్తి యొకపూట యైనలేదు

గౌఘ్యుగ తేనియానతిసలుపనైతి

నేల నాబ్రదు కొరుండు నాకిచ్చెబ్రాణ

మయ్యై! చీ! చెడితిని! నే నయ్యై! చెడితి!

కనుక నేను ఇట్టిబ్రదుకు తీణమైనను బ్రదికి పరిహాసాస్పదముకాను. ఇతనితో
మాడ పోవుటకు యత్నించెదను. (పరిక్రమించి నేలను చూపు నిలిపి)

మ. సురుచిన్ము న్భూరిపాత, న్నువిరళపతితస్మాలగోళ నిబ్బలుండ,

ఔరేపేరాల శీర్ణామితతనుకణికక, మెట్టల గీటకీర్ణక,

దరలక్ష్య స్థాతుల, న్నంద్రతరుషిఖల సంస్త్యాననీలస్వరూపక,

గరుడుం గానంగ నీరక్తగణి నెఱుకల్లాంతులో వెంబడింతుక.

వృద్ధ.—(భయముతో) మహారాజ, వీడెవడో శోకాక్రాంతునిలాగు ఎఱ్ఱని
మొగంతో ఇక్కడికి త్వరత్వరగా వస్తున్నాడు వీణ్ణి చూడగా నాహృదయము
ఏమో దిగులుమంటూఉన్నది వీడెవడో తెలుసుకోండి.

జీమ.—దేవి చెప్పినట్లు. (అలకించి, హస్తముతో, నవ్వి.) దేవీ, శోకము
మానుము. నిజముగా ఇతనిది ఈమాఠాపణి మాంసలోభముచేత ఏదో పక్షి చెకలిం
చుకొని పోవుచుండగా ఇక్కడ పడినది.

వృద్ధ.—(పరిలోషముతో మలయవతిని కాగిలించుకొని,) ఆవిధవా, అదై
ర్యపడకు. ఈలాగంటియాకారము వైధవ్యదుఃఖానికి పాత్రము కాదు.

మలయ.—అత్తా, మీ ఆశీర్వాదములప్రభావంచేత, [పాదముల వ్రాలును.

జీమా.—వత్సా! ఎమిటి?

శంఖ.—దుఃఖభారముచేతకన్నీళ్లచేతంరముడగుదగ్ధమై చెప్పజాలకున్నాను.

జీమా. —

తే చెప్పవయ్య కుమార యీచిత మాని; | నామనంబున దుస్సహమై మదీయ
పుత్త్రశోకంపుదాన ముక్కుత మయ్యె; | దాన నింక సహ్య మానెద్దియేనివత్స.
శంఖ. — విందురుగాక. — నే నొకనాగుడను, నాపేరు శంఖచూడుండు,
వాసుకి నన్ను వై నతేయునికి ఆహారముగా పంపినాడు. విస్తరమేల? ఒకవేళ ఈ
నెత్తురుజూడ గాలికి రేగునినుకచే మాసి అగపడక పోయినను పోవును. కనుక సం
గ్రహముగా చెప్పెదను.

క. కరుణాసంపూర్ణంతః | కరణుండై నాదుప్రాణకంబుల విద్యా
ధరుడొకడు గాచె గరుడునికరుగుగఁ దనదేహ మిచ్చియాహరముగాక.

జీమా. — మఱి యెవరు ఇట్టిపరహితపరాయణుండు? స్వప్నముగానే చెప్పవో
యి, జీమాతవాహనుఁ డని, హా! మునిరిపోయితిని మందభాగ్యుండని.

వృద్ధ. — హా! పుత్రకా! ఎమి చేసివేసి నావు!

మలయ. — అయ్యో! గుశ్యమనం సత్యమే ఆయెనుగదా!

[అండులును మూర్ఛపోవుదురు.

శంఖ. — (బొప్పము లో) నిశ్చయముగా వీరు అమహాసత్త్వుని తల్లిదండ్రు
లు. అయ్యో! అప్రియము చెప్పి వీరిని ముంచివేసితిని! కానీ, విషధరునినోటినుండి
విషము తప్ప మఱేమి వచ్చును? ఆహా! ప్రాణదాతయైన జీమాతవాహనునికి తగి
నట్లు ప్రత్యుపకారము చేసినాడు శంఖచూడుండు! ఇంకను ఇప్పుడే ఆత్మహత్య
చేసికొందునా! వలదు. వీరిని ఓదార్చెదనుగాక, గాబూ, సమాశ్వసిల్లము. అమ్మా,
సమాశ్వసిల్లము. [ఇద్దఱును సమాశ్వసిల్లుతురు,

వృద్ధ. — వత్సా, లేవే, ఎడవకే, మనము జీమాతవాహనుణ్ణి వదిలి బ్రతుకు
తామా ఎమి? కనక నిర్బరపడు.

మలయ. — (సమాశ్వసిల్లి) ఆర్యపుత్రా, నిన్ను నేను ఇక ఎక్కడ చూడవల
సింది?

జీమా. — హా! వత్సా, గురుచరణశ్రుశాపావిధిజ్ఞ!

ర. నాచరణంబులలోనే | యీచూడామణిని వైచి యీ వనయము నీ
యాచారమయినవినయముఁ | బ్రోచితి లోకాంతరంబు పోయియుంబుత్తా.

(చూడామణిని చేత దీసికొని) హా! వత్స, ఎమి ఇంతమాత్రమే అగపడువా
డవైతివి? (హృదయములలో నుంచుకొని) అహహా!

ఉ. చాలంగ నమ్రహాళి వయి సారె మదంఘ్రుల కీపు భక్తిమై
 వ్రాలంగనీశిశోమణియవంధ్యతఃజీరియు నోహంసంగదే!
 బాలకయిడ్లు చెంగటను బట్టినమాత్రన నాదుడెందముకొ
 జీలుచుఁ గాలున్ నేలొకొవచింపుము హా! పితృమాతృవత్సలా!

వృద్ధ. హా! పుత్ర, జీమాతవాహన! ఏనీకు గురుకుశ్రూష తప్ప వేతేసుఖం
 రుచించదో అటువంటి నీవు ఇప్పుడు మీనాయనను వదిలిస్వర్గసుఖం అనుభవించడా
 నికి ఎలాగు వెళ్లిపోయినావు?

శీమా.—(కన్నీళ్లతో) దేవి, ఎల ఇటు ప్రలపించెదవు? మన మేమి జీమా
 లిగాహనుడు లేక జీవించెదమా?

మలయ.—(పాదసులయందు పడి చేతులు మొగున్నకొని) అటువంటి ఆర్య
 పుత్రుని చిన్నవైన యీమాడామణిని నాకు చూచేయండి. దాన్ని వృద్ధయాన
 ఉంచుకొని అగ్నిప్రవేశంచేసి ప్రేదయ్యెయ్యక. సంతాపాన్ని పోగొట్టుకొంటాను.

జీమా.—నీ పరిశ్రమ, ఏల యిట్లు వ్యాకులపడియోనవు? మనకిందఱికిని
 అదేగతి.

వృద్ధ.—మహారాజ, మఱియేల మనం ఆలస్యం చేయడం?

జీమా.—ఎంగునకును లేదు దేవీ, అయినను ఆహితాగ్నికి ఇతరాగ్నిచేత
 సంస్కారము విధింపఁబడలేదు. కనుక అగ్నిహోత్రగృహమునుండి అగ్ని తెచ్చి మన
 లను దహించుకొండము.

శంఖ. —(ఆత్మగతము) కిటకిటా! నాయొక్కనికొఱకు ఈవిద్యాధరకులము
 సర్వము ఉత్సన్నము కానున్నది! ఇట్లు చెప్పెదను గాక. (ప్రకాశముగా) బాబూ,
 వాస్తవమును నిశ్చయింపకయే ఇట్లు సాహసించుట యుక్తము గాదు, ప్రవచిత
 ములు విచారణహితములు. ఒకవేళ, ఇతిఁడు నాగుఁడు గాఁడని తెలిసికొని, నాగశ
 త్రువు విడిచిపెట్టినను విడిచిపెట్టును. కనుక ఈదిక్కుననే గరుత్మాంతుని వెదకుదము.

వృద్ధ.—అన్నివిధాల దేవతలప్రసాదంచేత సుజీవుడైన పుత్రునిముఖాన్ని
 చూతముగాక.

మలయ.—(ఆత్మగతము) దుగ్లభం సుమా యిది నాకు మందభాగ్యరాలికి.

జీమా—వత్సా, నీవార్కు సత్యమే యగును గాక. అయినను అగ్నినికూడ
 తీసికొనియే మేము రాదగును. నీవు ముంగు వెదకుము. మేమును అగ్నిగృహము
 నుండి అగ్నిని తెచ్చుకొని త్వరగానే నిన్ను కలసికొనెదము.

[భార్యతోను కోడలితోను నిష్క్రమించును.

శంభు. — ఇంక గరుడుని వెంబడించెదను. (ఎరుట చూచి)

శా. పాటిరాచలకూటకోటి నదె గన్వట్టుకొ ఖగేందుగొం డన్పు
గ్లాటాక్టంబగుత్రోటి దీటి వానలం గల్పించుచుకొ గ్రొత్తగాఁ
గాటికొ యాదిగ నేర్వఁగాఁ దనకను ల్కొల్కొగ్గి బోల్పుపులకొ
గాటం బై దిగ వజ్రహారసఖరాగ్రంబుగ్ ధరామండలిన్.

[అంతట ఆసనస్థుడై గరుడుడును, అతనిముందట వెదకిలంబడి
నాయకుడును, ప్రవేశింతురు.]

గరుడుడు — (ఆత్మగతము) నాజన్మము మొదలు నేను నానాభుజంగపతులను
భుజించుచుంటిని గాని ఇట్టియద్భుతము నెన్నఁడును చూచియెఱుంగను. ఏమనఁగా,
ఈమహాత్ముఁడు బాధపడుమి మాత్రమేగాక ఏమో ఆనందమగుఁడుగా అగపడుచు
న్నాడు. అట్లే

శా. క్రాల్కు దుష్టియ యెంత త్రాగినను రక్తం బంత, నానామిషా
భీలోత్కర్తనతీవ్రనేచనలకుకొ బీలిప్రసన్నంబు మో,
మాలోపింపని యంగ మేదో యది గోమాంచాంకితం బాను, జూ
పాలోకించు మహాపకారి బలె నత్యంతాపకారికొ ననున్.

కనుక ఈయనయొక్క యాధైర్యవృత్తిచేత నాకు కుతూహలమే కలుగుచు
న్నది. కాని ఇతనిని భక్షింపను. అడిగి చూచెదను, ఇతఁ డెవఁడో.

నాయ. —

ఆ. నాడులందు నింక నల్ల లొల్కెడుఁ జూడు
మేన నింక నెఱచి మెసవఁ గలగు
కానరావు తృప్తమైన యట్లు మహాత్మ
భోన మేల గురుడి మానితయ్య.

గరుడుడు. — (స్వగతము) ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! ఏమి! ఇట్టి యవస్థలోఁ
గూడ ఇట్లు ఊర్జితముగా పలుకుచున్నాఁడు! (ప్రకాశము)

క. నిశ్చంద్రక్రముఁ ద్రోటికొ । నే హరియించితిని, దాన నే మగు; నీ నీ
నాశ్చంద్రక్రము నీధృతి । చే హరియించినవిధంబు చెలఁగె మహాత్మా.

కనుక నీ వెవఁడవో వినఁగోరెదను.

నాయ. — ఇట్లు అంకలిచే బాధపడుచున్న నీవు వినిపింపఁదగినస్థితిలో రేవు.
నారక్తమాంసములచేత తృప్తిచేసికొమ్ము.

శంఖ. — (తటాలున వచ్చి) తార్క్ష్య, వదలు వదలు, సాహసము చేయకు. ఇతఁడు నాగుఁడు కాఁడు. ఇతనిని వదలుము. నన్ను భక్షింపుము. నేను నీకు ఆహారము నానుకీ పంపినవాఁడను. [తొమ్మును ఇచ్చును.

నాయ. — (శంఖమాడుని చూచి) అయ్యో! నాకొరిక విఫలమాయెను. శంఖమాడుని రాకచేత!

గరుడుఁడు. — (ఇద్దఱిని చూచి) మీకిద్దఱును వశ్యచిహ్నముకలదు. ఎవఁడు నాగుఁడో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను.

శంఖ. — యుక్తమే యీభ్రాంతి. అయినను,

కా. ఉండుంగాకెద స్వస్తికంబు కుబుసం బొప్పారదే మేన? రెం
డ్రెండ్రెనాల్గుల నెన్నవె ట్లెదురనే నేఁబల్కఁగాఁ జూడె
ట్లండ్రె దీప్రవిషాగ్ని ధూమపటలవాజిహ్మరత్నార్చి ను
ద్దండ్రాత్మత్కటశోక సీత్యతమరుద్భాగ్ ఫణామండలిక.

గరుడుఁడు. — (ఇద్దఱిని చూచి శంఖమాడుని పడగలనుచూచి) అట్లయిన నేను భక్షించిన యితఁ డెవరు?

శంఖ. — విద్యాధరవంశతిలకమయిన జీమాతవాహనుఁడు. ఎట్లు అకారుణి కుడవై యిట్టి యకృత్యము చేసితివి?

గరుడుఁడు. — హా! ఏమిచేసితిని! ఇతఁడు విద్యాధరకుమారుఁడు జీమాత వాహనుఁడా? అతఁడా యితఁడు?

ఉ. మేరువుపై, మహేంద్రతటమేదిని, మందరకందరాలి, నీ
హారగిరిక హరాద్రి, మలయాద్రిని, దిక్కుల విందు నెల్లెడక,
వారక యేమహామహుని వంద్యయశంబును, జక్రవాళసం
చారపరాయణప్రగుణచారణమండలి పాడుచుండఁగాక.

సర్వథా మహత్తరమైన పాపపంకమందు మునిగిపోయితిని!

నాయ. — ఓఘశపతీ, ఏల యిట్లు ఉద్విగ్నుడ వయ్యెదవు?

శంఖ. — ఏమి? ఇది ఉద్వేగమునకు కారణము గాదా?

క. ఈలీలక నీదేహము । వ్యాళారికిఁ బెట్టి నేను బ్రదుకుదునేనిక

బోలుక దోయంగాఁ బా । తాళతలంబునకుఁ గ్రింది తలమునకు ననుక.

గరుడుఁడు. — ఓహో! కరుణార్ద్రచిత్తుడై యీ మహానుభావుఁడు నాకు భోజనముగావర్పడిన పాముయొక్క పాణిముతను కాపాడుటకు తనదేహమును ఇచ్చి

నాఁడు. వేదాలి? బోధిసత్తువనే యితనిని చంపివేసితిని. ఈమహాపాపమునకు అగ్ని ప్రవేశముకంటె వేరే ప్రాయశ్చిత్తము అగపడదు. ఇప్పుడు నాకు అగ్ని ఎక్కడ దొరకును? (దిక్కులఁ జూచి) బరీ, వీ రెవరో నిష్పృతెచ్చుచు ఇటే వచ్చుచున్నారు. సరి, వీరు వచ్చువఱకు ఎదురుచూచెదను.

శంఖ. — కుమార, నీతల్లిదండ్రులు వచ్చినారు.

నాయ. — (సంభ్రమముతో) శంఖమాడ, చక్కఁగా కూర్చుండి నాశరీరమును ఉత్తరీయముతో కప్పి నన్ను లేవనెత్తి పట్టుకొమ్ము. అట్లు చేయనియెడల ఈ సితిలోనున్న నన్ను తటాలున చూచి అమృత ప్రాణము విడిచినను విడుచును.

[శంఖమాడుఁడు ప్రక్కను పడియున్న యుత్తరీయమునెత్తి అట్లే చేయును.

[అంతట భార్యావధూ సమేతుఁడై జీమూతవేళువు ప్రవేశించును.]

జీమూ. — (కన్నీళ్లతో) హా! పుత్రి! జీమూతవాహన!

మ. తనవాఁడన్యఁ డటంచు భేదము కృప న్నభ్యంబుగా లేద; యొ

క్కనినో పెక్కురనో తగు న్యనుప నాఘర్షింపవే యాత్మలో!

తనివికా బామును దార్జ్యనుండి మనుప స్తతాత్మదేహుండ వై

నినుఁ డిల్లి నిర్భత భార్యఁ జంపి కులము నిశ్చేషము జ్ఞేసితే.

పుధ. — (మలయవతి సుద్దేశించి) వత్సా, రవంతసేపు ఊరుకోవే. ఎడతెంపు లేక పడుతున్న బాష్పధారలచేత అగ్ని ఆరిపోతుంది. [అందిటు పరిక్రమింతురు.

జీమూ. — హా! పుత్రి, జీమూతవాహన!

గరుడుఁడు. — (విని) 'హా! పుత్రి! జీమూతవాహన!' అనుచున్నాఁడు. నిశ్చయము ఇతఁడే ఇతనితండ్రి. ఇతనియగ్నితో నన్ను నేను ఎట్లు దహించుకొందును? పుత్రిఘాతలజ్జచేత ఇతనికి ముఖము చూపనైనను శక్తుడను కాను. కాని అగ్నికోసము ఇంత విచార మేల? గట్టున నే కదా ఉన్నాను సముద్రమునకు, కనుక ఇప్పుడు:

స్రగ్ధ. కాలాంతాక్రాంతవిశ్వగసనరసలసత్కూలజిహ్వోకరాశీ
బ్వాలావాచాల సప్తాశ్వకబళీనవిధావర్ధమాన ప్రసర్పకా
వ్యాలోలోత్పాతవాతప్రసరపటిమమత్పక్షసంధుక్షితార్చికా
ప్రాలంగాఁ బోయెడ న్నల్పదహనశయద న్నాడబాభోగ నాభికా.

[అని లేవఁగోరును.

నాయ. — ఓపక్షిరాజా, ఈప్రయత్నము చాలింపుము. ఈపాపమునకు ఇది గాదు ప్రతీకారము.

గరుడుడు.—(మోకాళ్ల మీద నిలిచి అంజలి చేర్చి) ఓమహాత్మా, నువ్వీ యేదో చెప్పము.

నాయ.—ఒకక్షణము ఓపికచేయుము. నా తలదండ్రులు వచ్చియున్నారు. వీరిని నమస్కరించెదను.

గరుడుడు.—అట్లే చేయుము.

జీమా.—(చూచి, హర్షముతో,) దేవి, నీపుణ్యము బాగుగానున్నది. వీడుగో నాయన జీమాతవాహనుడు, కేవలము బ్రదికియుండుటయే కాక, కృతాంజలియైన గరుడునిచే ఉపాసింపబడుచున్నాడు.

వృద్ధ.—మహారాజ ధన్యురాలినైతిని. అక్షతశరీరుడైన కుమారునిముఖము చూతునుగాక.

మలయ.—నేను అశ్రుపుత్రుణ్ణి మాస్తానే అతిప్రియముగ నక నమ్మలేకుండా ఉన్నాను.

జీమా.—(దగ్గఱకు వచ్చి) వత్సా, రా, రా, నన్ను కాంగీలించుకో

[నాయకుడు లేవంగోరును ఉత్తరీయము జాతీ పడిపోయి మూర్ఛిల్లును.

శంఖ.—కుమార, సమాశ్వాసిల్లుము, సమాశ్వాసిల్లుము.

జీమా.—హా వత్స! ఏల నన్ను చూచి మూర్ఛపోయితివి?

వృద్ధ.—హా నాయనా, మాటమాత్రాన నై నా నన్ను ఆదరించి వేమి?

మలయ.—హా ఆర్యపుత్ర! గురుజనులనుకూడా నీవు చూడగూడరా ఏమి?

[అంపిలును మూర్ఛిల్లుదురు.

శంఖ.—హా శంఖచూడహతక! నీవు ఏలరా కడుపులో నే కుంభవైతివి? అట్లయిన క్షణక్షణమును ఇట్టి మరణాఙ్గిరగుఱులును అనుభవింపవుగదరా!

గరుడుడు.—ఇది అంతయు ఘాతకుండైన నానువిమృశ్యకారితయొక్క విజృంభితము. ఇట్లు చేసెదను. (అక్కలతో విసరుచు) ఓమహాత్మా, సమాశ్వాసిల్లుము, సమాశ్వాసిల్లుము.

నాయ.—(సమాశ్వాసిల్లి) శంఖకుండ, గురువులను సమాశ్వాసిల్లుము.

శంఖ.—బాబూ, సమాశ్వాసిల్లుము సమాశ్వాసిల్లుము. అమ్మా సమాశ్వాసిల్లుము సమాశ్వాసిల్లుము.

[ఇద్దఱును సమాశ్వాసిల్లుదురు.

వృద్ధ.—ఏమి నాయనా, వేము చూస్తుండగానే నా నిన్ను యమధర్మరాజ హతకుడు అపహరిస్తున్నాడు!

జీమా.—దేవి, ఇట్లు అనుంగళవచనములు పలుకకు. చిరంజీవి బ్రతికియే యున్నాఁడు. కోడలిని ఓదార్చుము.

వృద్ధ.—(ముఖమునకు వస్త్రము కప్పకొని ఏడ్చి) ప్రతిహతం అనుంగళం. ఏడవను. మలయవలీ, సమాశ్వసించు, వత్సా, లేవే. ఈ సమయంలో భర్తముఖం చూడు.

మలయ.—(సమాశ్వసించి) హా ఆర్యపుత్ర!

వృద్ధ —(మలయవలీని నోరుమూసి) వత్సా! ఈలాగుచేయకే, ప్రతిహతం ఇది. జీమాకే —(కన్నీళ్ళతో ఆత్మగతము)

ఆ. గాత్రకేష మెల్ల గళిత మౌటను గంఠ । సీమ నిల్పు లేమిఁ జెల్లు ననఁగఁ
బ్రాణ ముత్క్రమించుపట్టిని గాంచియు । వ్రయ్య నేమి వేయవగల వగల ।

మలయ.—హా ఆర్యపుత్ర! అతి దుష్కరకారిణిని సుమా నేను. ఇట్లున్న యార్యపుత్రుని చూచుచునే ఇప్పటికిని ప్రాణమును వదలకున్నాను!

వృద్ధ.—(నాయకుని యవయవములను తడవుచు గరుడుని ఉద్దేశించి) ఓయి నిశ్చంకుడా ఇప్పుడిప్పుడే యావనశోభ యెక్కుతున్న నాపుత్రుని యాశరీరాన్ని ఈయవస్థకు లేవడానికి నీకు ఏలాగు మనసాప్పింది?

నాయ.—అమ్మా, అట్లు గాదు. ఇతఁ డేమిచేసినాఁడు? ఇంతకుముందు కూడ ఇది పరమార్థముచేత ఇట్టిదే గదా? చూడు,

తే. తోలు సూనినయని మేనోరసాంత్ర । రక్తిసంఘాత మీశరీరంబు, దీన

శోభయు నొకండు గలుగునే చూడఁగా న । దావిభౌమతబీత్స దర్శనమున?

గరుడుఁడు.—ఓమహాత్మా, నరకాగ్నిజ్వాలావలీఘునిగా నన్ను తలఁచుకొనుచు క్షణముతోనున్నాను. కనుక ఈపాపము నన్ను ఎట్లు విడుచునో ఉపదేశింపుము.

నాయ.—నాయనా, నాకు ఆజ్ఞయిమ్ము. ఇతనికి పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పెదను.

జీమా.—వత్సా, మంచిది; అట్లు చేయుము.

నాయ.—వైన లేయఁడా, వినవోయి.

గరుడుఁడు.—(అంజలి చేసి) ఆజ్ఞాపింపుము.

నాయ.—

ఉ. చేయకు హింస, కుండు మును జేసినదానికి, నెల్లప్రాణులం

జ్ఞాయక ప్రోచి పుణ్యపుబ్రవాహ ముపార్జననేయు, మండులొ

నే యడఁగారి ప్రాక్కుతవధాఘము భరిత బీజకల్ప మై
యాయతి నాత్మ కార్యకరణాత్మమ యా నది నుష్పతావలెక.

గరుడఁడు.—నీయాజ్ఞ.

క. పొదివినయజ్ఞానం బను । నిరురక్ సంస్థలికలక్ మునిఁగి నీకృపకుం
బదమై మేల్కొని లేచితి! వదలితి వదలితిని బ్రాణివధము మహాత్మా.

ఁది మొదలుగా,

ఉ. ౨ క్కెడ సైకతాతతఫణోచ్చితి దీవివలె స్థలిర్పఁగా,
నొక్కెడ భోగచక్రము మహోగ్ర జలభ్రమవిభ్రమం బిహక్,
ఒక్కెడ నొడ్డునుండి పెరయొడ్డున కేగుచు నేతురూపమై,
యక్కఱఁ గేరుఁగా కహిసమాజము పేరలమి నృహంబుధక్.

మఱియు,

మ.ప్ర. తలకట్టు లీడి యాపాదము పొదువ ఘనధ్యాంతము నోబ్బలె, గండ
స్థలము ల్బలాతపారక్తత వెలుఁగఁగఁ జెంద్రంపులేఁబూఁతఁబోలెక,
అలసాంగు ల్లోని సేద స్వరువున మలయప్రా తపాటీరవాటిక
బలరక్తి న్నిరుక్తి స్థానభరయువతు ల్పాడెడు న్నాతఁ బ్రీతిక.

నాయ.—మేలు మహాసత్త్వఁడా, మేలు. సంతోషించితిని. అన్ని విధముల
దృఢసమాధానుడవు గమ్ము. (శంఖమాడుని నిద్రేశించి) శంఖమాడ, నీవు ఇంటికి
త్వరగా పొమ్ము. [శంఖమాడుఁడు నిశ్చయించి అధోముఖుఁడై నిలిచియుండును.

నాయ —(నిశ్చయించి తల్లిని చూచుచు)

అ. నిన్న గుడి డొలుచుచున్నరూపము మదిఁ

దలచి తలఁచి యమ్మ తాపధరము

పైఁగ లేక తోలి చచ్చిన ట్లయియుండు;

నా మ దేర్ప బోవె యతిరయమున?

వృద్ధ.—(కన్నీళ్లతో) ధన్యురాలు సుమా ఆతిల్లి, ఎవతె గరుత్మాంతుడిముఖం
లో పడినవాడైనా అక్షతశరీరుడైన పుత్రుడిముఖం చూస్తుందో.

శంఖ.—అమ్మా, వాస్తవమే కుమారుఁడు స్వస్థుఁడగునేని.

నాయ.—(వేదనను నటించుచు) హాహా, పరార్థసంపాదనరస పారవశ్యము
చేత ఇంతసేపు నాకు తెలియక పోయినది. ఇప్పుడు మర్యాచేదకములై వేదనలు
నన్ను బాధించుచున్నవి. [మరణావస్థను నటించును.

జీమా.—(సంభ్రమముతో) హా వత్సా, ఏమి ఇట్లు చేయుచున్నావు?

వృద్ధ.—హా ఏమి ఈలాగు అంటున్నాడు. (ట్రామ్మబాదుకొనుచు) కావరయ్యా కావరయ్యా ఇడుగో నాకొమారుడు జీవం విడుస్తున్నాడు.

మలయ.—హా ఆర్యపుత్ర! వదలిపోయేవానిలాగ ఉన్నావు.

నాయ.—(అంజలి చేర్చుకొనుచు) శంఖచూడ, నాచేతులను కలియఁబట్టుము.

శంఖ.—(అట్లు చేయుచు) కట్టా, లోకము చీకటియైపోయినది.

నాయ.—(సగము కన్నుదెరిచి తండ్రిని తల్లిని చూచుచు) నాయనా, ఆమ్మా ఇదే నా యంత్యనమస్కారము.

వసం ఇయ్యంగములో సరి ! వహింపవు చేతనకా హా !

అయ్యోకా గటా శ్రుతు లనక్షర ధారకంబులో !

అయ్యయ్యో యుద్ధవిడి నక్షులు మూత లాయెకా !

అయ్యా, వసం దెడలెఁ బ్రాణము లేచె నేగకా.

పోసీ, ఏపుణ్యము నార్జించితివో? [ఇత్యాది చదివి పడిపోవును.

వృద్ధ.—హా పుత్ర! హావత్స! హా గురుజనవత్సల! ఎక్కడున్నావు? నాకు ఉత్తరం చెప్ప.

జీమా.—హా వత్స! జీమాతవాహన! హా ప్రణయిజనవల్లభ! హా సర్వగుణ నిధి! ఎక్కడ నున్నావు? నాకు ఉత్తర మిమ్ము. (చేయెత్తి) అయ్యో కటకటా!

శిఖ. నిరాధారం బయ్యె నివనయ, మిఁ కెట స్థిరత చనుకా?

విరామం బొందె ద్దానము. తమ యిఁ కేవెంట నొడుగుకా?

బరాస్తం బయ్యె నృత్యము. కృప యెట న్నామి? జగముకా

హరా! శూన్యం బీ వో తనయ, గన లోకాంతరరతికా.

మలయ.—హా ఆర్యపుత్ర, ఏలాగు వదిలిపోయినావు? అతిశూరురాలా మలయవతీ, నీ వింకా ఏమి చూడవలసిఉన్నది? ఇంతకాలం బ్రతికినావుగాదా !

శంఖ.—హా కుమార, ప్రాణములకంటెను ప్రియమయిన యీజనుని వదలి ఎట్లు పోవుచున్నావు? కనుక అవశ్యముగా నిన్ను శంఖచూడుడు వెంబడింపక మానఁడు.

గరుడుడు.—కటకటా ! ఈమహాత్ముడు మృతింపనే మృతించినాడు. ఇంకను ఇప్పుడు ఏమి చేయుదును?

వృద్ధ. — (కన్నీళ్లతో ఊర్ధ్వము చూచి) ఓవేల్పులార, లోకపాలకులార, ఏలైనా నా అమృత మైనా పైన చిలికి నాపుత్రుణ్ణి బ్రతికించరయ్యా.

గరుడుడు. — అమృతక్షీర్తనచే సమయమునకు చక్కగాఁ జ్ఞాపకమయినది. అపకీర్తి పోయినది, పోయి దేవేంద్రుని ప్రార్థించి అతఁడుకురియించు నమృతవర్షము చేత జీమూతవాసానునిమాత్రమే గాక పూర్వభక్షితములై అస్థిశేషములై పడియున్న నాగపతులకు కూడ బ్రదికించెదను. అతఁడు గతక ఇయ్యకపోయెనా

ఉ. రెక్కలధాక వారినిధి రిక్తముఁ జేసి జవాసుగేరణ్

దృక్కుల నర్కులందఱను దీలుగ నేర్చి, కృశాప నార్చి, యీ
ముక్కున నింగ్రు వజ్రమును మ్రుగ్గగఁ గొట్టి, సురాళిఁ గిట్టి, నేఁ
గ్రక్కునఁ గ్రుమ్మరించె నఖండ సుధారస కుంభవర్షమున్.

కనుక నేను ఇదిగో పోయినాడను.

[అని ఆటోపముతో పరిక్రమించి నిష్క్రమించును.

జీమూ. — వత్స శంఖమాడ, ఇంక నేల ఆలస్యము? కఱలను తెచ్చి నా కుమారునికి చిత పేర్చును. అందులో పడి మేమును వానితోకూడనే పోయెదము.

వృద్ధ. — పుత్ర శంఖమాడా, శీఘ్రుం గా పేర్చు. నీయన్న మేములేక గుఃఖ పడుతూ ఉంటాడు.

శంఖ. — (కన్నీళ్లతో) గురువులయాజ్ఞ. నేను మీవఱకుంటే సుమా (లేచి చితను పేర్చి) బాబూ, అమ్మా, చిత సిద్ధముగా నున్నది.

జీమూ. — దేవి, ఇంక నేల యేడ్చు? లే ఇంక చిత యెక్కుదము.

[అందఱును లేతురు.

మలయ. — (అంజలి చేప్పి ఊర్ధ్వము చూచుచు) భగవతీ గౌరీ, విద్యాధర చక్రవర్తి నీకు భర్త అగునని వరమిచ్చినావు. అయినా నాదౌర్భాగ్యంవల్ల నీమాట కూడా మాయ అయిపోయింది గదా.

[అంతట సంభ్రమమున గౌరీ ప్రవేశించును.]

గౌరీ. — మహారాజ, జీమూతకేతూ, వలదు, వలదు, సాహసము వదు.

జీమూ. — అహో! ఏమి! అమోఘదర్శన గౌరీ!

గౌరీ — (మలయవలీని ఉద్దేశించి) వత్సా, నామాట మాయ యెట్లే అగును? (నాయకుని దరిసి కమండలుజలమున అతనిమీఁద చిలుకరించి)

ఆ. ఆత్మజీవిత.బు నర్పించి యేనియు । జగములకు హితంబు సలుపునిన్ను

శిశువ మెచ్చుకొంటి జీమూతవాహన । బ్రదుకవయ్య లేచి భద్రముగను.

[నాయకుఁడు లేచును.

జీమా. — (హస్తముతో) దేవీ, భరీ నీపుణ్యము పండినదిలే, మననాయన బ్రదికినాడు.

వృద్ధి, — భగవతియొక్క ప్రసాదముచేత.

నాయ. — గౌరిని చూచి అంజలి చేర్చి, ఓహో ఏమీ! ఆమోఘనిర్భవ భగవతి!

క, వరియించువరము లెల్లను | గరుశించెకుతల్లి, ప్రణతగణములబాముల్ హరియించుగౌరి, విద్యా | ధరవందిత దేవి! నీపదముల కెఱుగెదన్.

[అని గౌరి పాదములలో పడును అందఱు ఊర్ధ్వము చూతురు.

జీమా. — ఏమీ! ఇది ఎట్లు గలిగినది? మబ్బులేనివాన! భగవతీ, ఇదేమి?

గౌరి. — రానా! జీమాతతకీమా, జీమాతవాహనుని బ్రదికించుటకును, అస్థిశేఘలైన యీనాగపతులను బ్రదికించుటకును, పశ్చాత్తప్తఁడైన పక్షిరాజు దేవలోకమునుండి ఈయమృతమన్నమును తురియించినాడు, (వ్రేలితో నిర్దేశించి) ఏమీ నీవు చూడలేదా?

ఉ. కవుచ్చు శంఖమాడు, బిగికాగిటఁ గ్రుచ్చుచు, ముద్దఁగొంచుఁ, బె

న్దవ్వు శిగోమణుల్ వెలుఁగ, ధాత్రి సుధారసలిప్స నామచుక్,

రివ్వనఁ జందనాచలసరిత్తతియో యన వక్రగాములై,

యివ్వె కుమారు మొక్కుచు, ఫణీంద్రము లంబుధిలోనఁ జొచ్చెడున్.

(నాయకు నుద్దేశించి) వత్స, జీమాతవాహన. నీవు ప్రాణదానమునకు మాత్రమా ప్రాతమవు? ఇదిగో నీకు ఇంకొకప్రసాదము.

శా గ్రీవ్వెన్ సృజించి రత్నఘటలక్ గ్రీడన్మరాళీచల

శ్చవన్దాంబుజరేణుపంకిలమహస్సంభావితాంభులక్

వావృత్తాభిషవంబు సర్వజగతీవంద్యంబుగాఁ జేసి నే

నే విద్యాధరచక్రవర్తిగ నిను స్నేమించితిన్ బ్రీతితోన్.

మఱియు,

శా. నీమోలక్ జన నాత్మదీధితిసదావీరాజితాత్మస్థిత

శ్రీమాన్యంబగుమండలాగ్రమును నీశ్వేతంపుఁజౌదంతియున్

శ్యామంబౌహరిరాజము న్మలయయ న్వఃశ్రేయసంబైనయీ

నామాణిక్యచతుష్టయంబుఁగొనరా నాచక్రవర్తిశ్వరా.

మఱియు, చూడు మీరుగో శరత్కాలచంద్రునివలె నిర్మలమైన వీచోపులు చేత ధరించి, ఆధరణమణికిరణములచేత ఇంద్రచాపరచనలను చేయుచు, భక్తిచే

పూర్వకాయములను వంచి వంగివంగి నీకు నమస్కరించుచున్నారు మతంగహత
కాదివిద్యాధరపతులు. నీకు ఇంకను ఏమి ప్రియము చేయవలయునో చెప్పము.

నాయ. — ఇంతకన్నను ప్రియముండునా!

స్రగ్ధ. రత్నాప్తి నృంఖమాహారగుఁ డలరెఁ బతద్రాజు సంతాపుఁ డయ్యెన్,
భక్షింపబడ్డయాసర్వపతులు మరలం బ్రాణముం బొంది, రే ని
ట్లక్షీణాసుండఁగా నవ్యసులు గురువులై, రైతి నేఁ జక్రవర్తిన్,
సాక్షాత్తేదేవిగంటి; న్నకలము ప్రియ మాశాస్యమింకున్నెయింగన్!

అయినను ఇది యగునుగాక భరతవాక్యము.

కా. వృష్టి స్థాప్తపక్షిఖండితాండవముగా వేళ స్థను లేయుచున్
స్వప్త్రీ నొనరింతుగావుత హరిత్సస్యోత్తరీయన్ ఓతిన్,
బుద్ధాదారత సంగ్రహించి సుకృతంబు నేయ మెప్ప న్దను
బుద్ధిం గేరడుఁగాత బాంధవసుహృద్గోష్ఠీవినోదంబులన్.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.

నాగానందనాటకము.

సమాప్తము,

5. విలు. — విలు తెగగొంచు = వింటిని ఆకర్షించుచు, ఢక్క = మృదం
 గమును, తత్ = మారునియొక్క, జంకెనలు = బెదరింపులు, లేనగవు = లేత
 నవ్వు, తెలచుచుక = నమస్కరించుచు; ధ్యాయక = ధ్యానముచేయువానిని-
 సమాధినిష్ఠాని, యమిని = యమములుగలవానిని - యతిని. 7. జనకుని. — ధృతి =
 ఆనందము, రాజకము = రాజసరూపము, తత్ ఈప్సిత భుక్తి అవశిష్టభుక్తి
 కిక = తండ్రికి కౌవలసినది ఆయన యనుభవించినపిమ్మట మిగిలినదాని నను
 భవించుటకు, వనటయ = దుఃఖమే, ఆత్మ పితృ వర్జికి = తన తల్లిదండ్రులను వదలు
 వానికి, న్యాయ. — నా సరి = నాకు సమానులను, రాయల = రాజులయొక్క,
 రక్షి = సేవాపతులు మొదలయిన రక్షకులయొక్క, పాదపరాజము = వృక్ష శ్రేష్ఠము.
 8. ఘనము. — గండముక = చెక్కిలిని, అబ్ధి వీచి కర తాడనచేక = సముద్ర
 మయొక్క యల లనుహస్తములయొక్క బెబ్బలచేత, అనయము = అత్యంతము,
 కందు = ఎఱ్ఱబాటుచున్న, ఆత్మకుక = మనస్సునకు, ఈపద్యమందు మోటరు
 తవరేని చెక్కిలి గీటగా కన్నీళ్లు కారుచు, మఱియెవ్వరయిన ముద్దనకుచేతితో
 చిన్నబెబ్బ కొట్టగా నోరు తెరిచి ఏడ్చుచు, ఒకశిశువు తనచెతనన్న తనయక్క
 తల్లి మొదలయినవారికొళ్లదగ్గఱకుప్పొంగి వారియుత్సాహమందు వారు తన్ను
 చూడక సంచరించుటవలన వారికాలిపారాణి తగులుటచేత నెట్టి నైన తనలావణ్యమ
 యాంగములతో ఎట్లుండునో అట్లు మలయపర్వత మున్నదని తా. 9. తరు. —
 జీర్ణ కరకా అంశ వ్రాతములు = పగిలిన కమండలువులయొక్క ముక్కల సరూ
 హములు, వటువుల్ = బ్రహ్మచారులు, ముంజఆవళి మేఖలల్ = ముంజగడ్డియొక్క
 సరూహముయొక్క మొలత్రాళ్ళు, అమృతవాణిక్ = అమృతమగురమైన వామ్మ
 చేత, అశుల. — లోలి గూడుపాదములలో చెల్లు కర్త, అశు = తుమ్మెసయొక్క
 గీలిక్ = గానముచేత, స్వాగతంబుక్ = కుళలప్రశ్నను, ఫలభరనతమాణిక్ = పండ్ల
 బరువుచే వంగినయగ్రములచేత, నోహారు = నమస్కారము, చెలి = ఓమిత్రము,
 సపర్యక్ = పూజను, 10. స్థాన. — సమతా తార మంద్ర వ్యవస్థల్ = సమస్వరము
 ఉచ్చైస్వరము అధఃస్వరము — వీనియొక్క భేదములు, స్ఫుటంబై = స్పష్టము
 గా, స్వాన స్రిమత్ విపంచీ స్వరమునక్ = నాద గుంఫన కలచైన వీణయొక్క
 ధ్వనియందు, అగిని ఝంకృతింబోలెక్ = తుమ్మెదల ఝంకారమునందుబలె, చే
 రక్ = (వత్సమాణమయిన గానము) కలసిపోగా, కానక్ = అడవిలో, మే =
 దేహము, మాయక్ = నిలిచిపోగా, మృగంబుల్ = లేళ్లు, విశద పద మధు స్పీతీక్
 గీలిక్ ఆలించునో = స్పష్టమయిన తేనెవంటి పదములయొక్క వ్యాప్తికలచైన (విశద
 అనునది స్పీతికి విశేషణము) సంగీతమును వినుచున్నవి, కాకలి యనగా మధుర

మైన నూత్న నాదము, కోరరానిది = నాయోగ్యతకుమీసినది, కేరగాణ్ = ఉత్సాహింపఁగా డిరిగట్టు, నీరజ ఉదర భూరజంబునకొక కమలముయొక్క కడుపున పుట్టిన పుష్పాడియందు, సౌరు = అందము, చెన్నారమేగలగారి = ఎవరి దేహమునకు ఒప్పుచున్నదో ఆగారి, రతికొ=భక్తిని - పూజను. ప్రాప్తై, —ప్రాప్తు ఐ=పోషకములై - రసమును పోషించునవి అయి, వ్యంజనధాతువుల్ = గానము కు స్పష్టతను కలుగఁజేయుప్రకారములు, వ్యక్తిన్=స్పష్టతను, లయ = కాలక్రియా సామ్యము, యతులు=నిలుపుదలలు, తత్త్వము=విలంబితమునువాద్య ప్రకారవిశేషము. 11. దేవ, —వేగన్నలుకొ=వేయి కన్నులును, గ్లా వర్జంబు=చంద్రహాసము, బలిలోకంబు=పాతాళము, 12. స్వస్తి=క్షేమము, వరదానము=వరునియొక్క దానము - వరముయొక్క దానము అని క్లేష. అపవారింబి = మఱుఁగుపెట్టి. చిస— చిసరువా ఆయత వీక్షణ = కమలములవలె విశాలమైన నేత్రములు గలదానా, విసిజెను=బడలెను, శ్వసిత కంపిత సాంద్రఘనస్తరీ = నిట్టూర్పులచేత వణికుచున్నక్రిక్కిరిసియున్న దిట్టమైన స్తనములుగలదానా, ఏచెను=ఏచెదవు - ఆయాసపెట్టెదవు. 13. కులపతులు—పదివేలమందిమునులకు అన్నవస్త్రములిచ్చి అధ్యాపనచేయుబ్రహ్మర్షికి కులపతి యని పేరు. —బహువచనము పూజార్థకము, సవనము=పూజ, (సానము). శ్రీవీవకొ.—వీవకొ = వ్యాపించునటుగా, ఉష్ణీషంబు = కిరీటము (పాగయు), ఊర్ధ్వా ఆవర్త అంకము = ఊర్ధ్వ యను (కనుబొమ్మలనడిమినుడికి ఊర్ధ్వయనిపేరు) నలంకారముగలది, హర్యక్షము = సింహము, విభ్రాజి = ప్రకాశించునది. 14. జఘన ఆభోగ = నితంబవైశాల్యముయొక్క. గాసిన్ —గాసికొ=తాపకృతమయినయాయాసమును. సైంధవక = సహింపక, ఘృష్ట చందన రస ఓఘ శ్వేత గండ అద్రి=ఒరయఁబడిన చందనపుఁ బాలయొక్క ధారచేత తెల్లనైన కొండపంటి కపోలములు గలది, ఆసక్తప్రతీ తాళవృంత పవమాన ఆవీజ్యహాస్ అన్యము = చేరినచెవులనెడు విసనకజ్జలయొక్క వాయువుచేత అంతటనువీవబడుచున్న మొగముగలది, నానా ప్రోద్ధిత శీకరంపు జడి వానకొ=తుండముచేత విడువఁబడిన తుంపురుల దట్టపు వర్షమును, వాసింబాసిన = ససి చెడిన, వాడు = వాడి పోవుచున్న, సల్లకము=అందుగుచెట్టు. 15 భర్తృదారిక.—భర్తృ=ప్రభువుయొక్క దారిక=కొమారిత, అట్లే భర్తృదారికకుండు = ప్రభు పుత్రుండు. 18, సలుపనె.—చంద్రికా ధవళ శర్వరలన్ = వెన్నెలచేత తెల్లని (వైన) రాత్రులను, తొగతావికొ = కలువయొక్కపరిమళమును, నిశా అన్య సమీరణంబులోన్ = రాత్రి తొలి జాముయొక్క వాయువునంగ. 20. నీమోము. —తామరస అరాతి మణి వితర్ది = కమల శత్రు మణి (చంద్రకాంతమణి) యరఁగు, కొమరు = సోంపిర్యము; 21. పరి

పూర్ణ. — పరి .. రముక్ - పరిపూర్ణ = నిండిన, బింబ = మండలముయొక్క -
 శోభా = కాంతిని, ధరముక్ = ధరించినదియు (చంద్రరేఖాపరమయిన యర్థము);
 పరిపూర్ణ = నిండిన, బింబశోభ = దొండపండుయొక్క శోభగలవైన, అధరముక్ =
 అధరోష్ఠముగలదియు (ముఖపరమయిన యర్థము), దయిత మొగముదివి = ప్రియు
 రాలి ముఖమునకు చెందినది వి, పరగు = ఒప్పునట్టి (రేఖకు విశేషణము), నెల =
 చంద్రుడు. ఆవిద్యా. — వంశమణి - వంశ = వంశమునువెదురుయొక్క - మణి =
 ముత్యమయినవాడు, ధీ విక్రాంతి విసిత రూప ఘనుడుక్ = బుద్ధిపరాక్రమ
 వినయ సౌందర్యములచేత గొప్పవాడును, దీప్త ఆదృతిక్ = ప్రకాశించుచున్న
 ఆసక్తితో, ఆ మ్యేటికిక్ = అట్టి మహానుభావుడైన (జీమాతి వాహనునికి).
 25 బుక్క. — బుక్కావానక్ = బుక్కావన్న ముచేత - విస్తారమువల్లయెడల బుక్కా-
 చుట్టుచేత, సురాద్రి స్ఫురణము = మేరుపర్వతముయొక్క కాంతిని - మేరువు = బం-
 గారుకొండ - బుక్కాచేత మలయపర్వతము అంతయు బంగారమువలె ఆయెనని
 తాత్పర్యము, సంవాది అరుణ మణి రణత్ హంసక స్వాన సక్తక్ ఆ కాంతా
 ఉద్గతిక్ = లయసరిపడుచున్న ఎఱ్ఱని మణులుగల ఘణిల్ల నిశబ్దించుచున్న పాదకట
 కములయొక్క ధ్వనితో కూడినవైన యా స్త్రీలయొక్క ఉచ్చైర్గోచనముచేత, ఎఱ్ఱ
 నిమణులు ధరించుట ఉత్సవానుసూత్రము; 'సంవాది' స్వానవిశేషణము; 'ఆ' ఉద్గతికి
 విశేషణము; స్వపనకము = స్నానసమయము. 27. పితామహుడు = బ్రహ్మదేవుడు.
 30. ఏను. — పోనె = పోవుటకే, వామతనె = కుటిలతచేతనే నవ ఊహ = పెండ్లికూ-
 తురు నవ (కొత్త) ఊహ (వివాహముచేయబడిన స్త్రీ). మానక్. — భాను ఊహ్య
 అతిగ చంద్రికా అభిభవహత్ పంచ అగ్ని తప్తండును = సూర్యునియొక్క వేడిమిని
 అతిక్రమించెడు వెన్నెలయును పేరుగల గొప్ప అయిదు అగ్నులచేత కల్పబడిన
 వాడును. గాసిక్. — ఉగోజ = కుచములయొక్క, నితంబము = పిఱుగు, ఊరు
 వులక్ = తొడలను, కాంచి = మొలత్రాడు, ఒండు = ఒకటి, పైరింపద = స-
 హింపనే సహింపదు, నీప్రతీకములె కై నేతలు = నీయంగకములే అలంకారములు.
 31. క్షీర. — క్షీ = శోభాయుక్తమైన, క్షీర క్షుత్ చందన ఆలీ శిశిర తల
 ముల్ = పాలను స్రవించునట్టి గండపురజెట్ల సమాహముచేత చలువచేయబడిన
 అధఃప్రదేశములు కలవి, తారధ్వనికిక్ = ఉచ్చైశ్శబ్దమునకు తాండవంబు = ఉద్ధత
 నాట్యము, వారిపూజాంబు = నీటి ప్రవాహము, పతత్ పాష్ప ధూళీ వృతంబు =
 పడుచున్న పుష్పసంబంధమైన పరాగముచే కప్పబడినది, భూరుహ ఆవాల పం-
 క్తిక్ = చెట్లపాదుల వరుసను, తుద్ర కుల్యల్ = చిన్న కౌలువలు, పూరించుక్ =
 నిండించును, రెండవపాదముగు ధారాజలయంత్రహృద్య మేఘగర్జితమనిధ్రమించి

నెమలి అడపాగెను అని యభిప్రాయము. కల.—కల = మధురమైన, తీవమాడు
 వులు = తీగ మేడలు, పుష్పధూళులక = పుష్పధూళులచేతను, పిష్టాతకవిభ్రమం
 బు = బుక్కాయొక్క విలాసము, గండు = మగది, ఏవలనంజూచినక = ఎల్ల
 యెడలను, పర్యాప్తిమైక = తృప్తితో - తృప్తిగా, ఆనానమహంబు = కలసిత్రా
 గుటయొక్క యత్నవమును, కలయక.—కల్ప స్రక్ ఆకల్పముల్ = కల్పవృక్షము
 యొక్క పూదండల నెడి యాభరణములను, వెలి పుట్టంబులు = తెల్లవస్త్రములు,
 భూషణ ఆబ్జమణి రుక్ విచ్చిత్తిక = ఆభరణములయొక్క పద్మరాగమణులయొక్క
 కాంతియొక్క సాంపుచేతను, కలపువి = గుమిగూడి, గంధూష = పుక్కిలింత
 యొక్క, పేరుఎలమిక = గొప్పసంతోషముతో, కంబె = కంటివె. 32. మారు
 గ = చక్కగా, సుధూలతము = మంచిబామలనెడు తీగలుగలది. భావత్
 అరుణ అధర ఓప్త పల్లవము = ప్రకాశముగల ఎఱ్ఱని క్రింది పెదవియును చిగురు
 గలది, నందనము = సంతోషపెట్టునది - నందనవనమును, లాలి = నందనమని ప్ర
 సిద్ధి కెక్కిన యింద్రోద్యానము, కేవలార్యామ = నందనమునుగాదు ఉద్యానమును
 గాదు, వర్షించుట = పొగడుట - రంగువేయుట. మగువ.—స్మితపుష్పఉద్గమము =
 నవ్వనెడు పువ్వుయొక్క ఉత్పత్తి, అధర పల్లవ పుటముపై = అధరోష్ఠమునెడు
 చిగురుయొక్క డొప్పపై ఫలము = ప్రయోజనము ఆనుపండు, పజ్జిక = పార్శ్వ
 మండు, ఏస్మితమును చూచుటచేత కాకన్నుదోయి కృతార్థమాయెనని తాత్పర్యము.
 33. సూర్య.—జూత్తిలి - కంది = ఎఱ్ఱబాటి, రదనకిరణ కేసరములు = దంత
 కిరణములనెడు కింజల్కములు, తామరసమయేని = కమలమే అయినయెడల - ఆ
 నఁగా తామరసమే కాబట్టి, మధుపము = తుమ్మెద. 34. రుద్ధ రంబు - రుద్ధ
 బ్రహ్మ ఉస్త్రా = అడ్డగింపబడిన సూర్యునియొక్క కిరణములుగలిగియుండుట,
 వక్షకి దిన మతి కృత్ = వర్షించుచున్న దినముయొక్క (దినమనెడు) బుచ్చిని (భ
 మను) చేయుచున్న, గోదసీ శ్యామతా = భూమ్యాకాశములయొక్క నల్లదనము,
 సంబద్ధ = వానితోకట్టబడిన - అనఁగా అవి కలనైన, వ్యోమన ధట్టా మహిమ
 కృత హరిత్ మగ్య మాన అంబరము వి = ఆకాశయానములయొక్క సుంపుయొ
 క్క ధైర్యముచేత చేయబడిన గిక్కుల నఃకిమికొలగల్గిన యాకాశము కలది
 వి; సిద్ధానీకంబు = సిద్ధలదండ, భవత్ శిష్టక = ఏయొక్క శాసనముచేత,
 యుద్ధ ఆదృత ఇష్టిక = యుద్ధముకొఱకు గ్రహింపబడినకొరికతో, (ఇదిగో), సం
 ప్రథితము = చక్కగా బయలు వెడలినది (నిశ్చయార్థమందు భూతార్థక ప్రయోగ
 ము), ఇద్ధ అరి నాశ అచిర దర కరద స్థిత రాజ్యంబు = ప్రకాశించుచున్న శత్రువు
 యొక్క సంహారముచేత స్వల్పకాలము భయముకలిగిన కప్పమిచ్చవారు గలనైన

ప్రవృద్ధమైన రాజ్యము, సిద్ధంబు=నిశ్చయముగా మరల లభించును; మాపై న్యములైన సిద్ధులు సూర్యరశ్మి అగపడక ముసురుదినమో యనుభ్రమ కలుగునట్లు ఆకాశమెల్ల ఆక్రమించునన్ని విమానములతో యుద్ధార్థమై యుత్సాహముతో బయలు వెడలుదురు, వారిని నడపుటకు నీయాజ్ఞ నుమాత్రమే ఎదురుచూచుచున్నాను, మేముదండెత్తిపోయి యుద్ధముచేసిన వెంటనే నీశత్రువు నశించుట నిశ్చయము, అంతట స్వల్పకాలము భయ పడియున్న నీసామంతరాజులు మరల నిన్నేకొలుతురు, నీగొప్పరాజ్యమంతయు మరల నీకు స్వాధీనమగును - అని తాత్పర్యము. ఏకాకిని=అసహాయుడను, కోశ ఆకృష్ట భుజి ఘృణి సంహతి కేసర ఆప్తి = ఒరనుండి దూయబడిన కత్తియొక్క జూలు వంటి కిరణ సమూహము కలుగుటచేత, ఆకొన్న = ఆఁకిలిగొన్న, హాశాహళిక = కేగముతో, ఛాక = శార్యవిజృంభణతో, మంతగహతకు = హతకుడైన (వృ. చంపబడిన, చచ్చిన, ఇదియొకటిట్లు) మతంగుడను గంధర్వని, కూల్చినాడ = నిశ్చయముగా కూల్చెదను. ప్రకట—ప్రకట ఆర్తి స్వాప ముద్రా వ్యవకలిత మహా పద్మకోశండు=ప్రసిద్ధమగు పీడగలైన (పీడను గలిగించునైన) ముకుళనమను ముద్రించుటనుండి విడిపింపబడిన గొప్పతామరమొగ్గులు గలవాడు (అనఁగా తామర లను వికసిల్ల జేసి సంతోషపెట్టినవాడు), సంస్థా వికల ఆశా పూరణ ఏక ప్రియ నిజకర సంప్రీతి అశేష విశ్వుండు = నియమముచేత హీనమైన (అనఁగా ఇంతింత వఱకు అని యగపడని) దిక్కులను నిండించుటయే ముఖ్యమయిన ప్రియముగాఁగల తన కిరణములచేత మిక్కిలి సంతోషపెట్టబడిన సకలలోకముగలవాడు, అకలంక ఆనంద సిద్ధ ఆళి అభినుతి పదము ఐ=నిష్టోషమైన సంతోషముగల సిద్ధల సమూహ మయొక్క (అలియని పదవిబాగమగు నెడల ఆనందసిద్ధములు అనఁగా సిద్ధానందములైన మకరందాదిలాభముచేత ప్రాప్తించిన సంతోషముగలవైన తుమ్మెదలయొక్క అని యర్థము) స్తుతికి విషయమై, అస్తము = అస్తపర్యతమును, పొందుచున్నాడు; మఱియొకయర్థము.—మహాపద్మకోశండు = మహాపద్మమును నిధిగలవాడు (ఆనిధిని తెఱచి లోకులకు ఇచ్చినవాడు), ఆశా = కోరికలను, కర = చేతులచేత, సిద్ధ = సిద్ధకాములయొక్క - కోరికలు తీసినవి రియొక్క, అస్తము = అంతమును - మరణమును (అనఁగా మరణసమయమందుఁగూడ మహాపకారములు చేయుచు ఆకీర్తినిపొందుచునేపోవువాడు), మిత్రుండు=స్నిగ్ధుండు-లోకుల కందఱికి స్నేహితుండు. ఇందువలన “నీవు ప్రాణివధకై యల్పించుచున్నావు, ప్రాణ్యుపకార ముచేసినం గీర్తికలదుగాని వధచేత కీర్తిలేదు, అయత్నము మాని ఉపకారప్రయత్నము చేయఁదగును,” అని మిత్రావసమవునకు నాయకుండు అన్యపదేశముగా ఉపదేశించుచున్నాడు. 38. భవ్య. —అంతఃపురవ్యవస్థ = రాజభార్యలయొక్క యేర్పా

టును (పట్టణములలోపల కట్టుగిట్టములను అనియు అర్థము), భవ్యత=చక్కగా, ప్రతిపదమునను = అడుగడుగునను, అనగా కాలెత్తి అడుగు పెట్టినప్పుడెల్ల (ఉద్యోగస్థులయొక్క అన్ని యధికారములయందును), సంస్థలితములను=కాలుజాణుటలను (లంచములు పుచ్చుకొనుట రాజద్రవ్యమపహరించుట మొదలయినదోషములను), దండనీతి=చేతికట్టయొక్కనడపుటను అనగా చేతికట్టయొక్క తోడ్పాటును-(నేరమిచేసినవారిని దండించునట్టిచట్టమును), మునిమి=ముసలితనమందు, నృపవృత్తము=రాజచర్య, మొనసె=ప్రాప్తించెను. పానుపు—పానుపు=పడక, శాద్వలంబు = పచ్చికబీడు, కలుబల్లులు=రాతిబల్లులు, నిర్లుగోదకము=సెలయేళ్లనీళ్లు, భక్తము = అన్నము, కందములు = గుంపలు, ఏణుమల్ = లేళ్లు, అయత్తు సుఖసండితము = ప్రయత్నములేకయే కలుగునట్టి సౌఖ్యముచేత అలంకిరింపఁబడినది, పర అర్థ విరహ ఆర్తి కదరితము = ఇతరుల ప్రయోజనముయొక్క అభావమువలని దుఃఖముచేత పీడింపఁబడినది, కటా = అయ్యో. 36. జల.—జలకరులు = నీటియేనుఁగులు, ఊర్మి = ఆల. చయ్యన= వెంటనే, కందర ఆస్య ఘోతప్రతిఘోషలు = గుహా ముఖములందు వ్యాపించు పత్రిధ్వనులు, లలత్ అతిసంఖ్య శంఖ ధవళంబు = చలించుచున్న లెక్కలేని శంఖములచేత తెల్ల నైన, కవళించి.—కరిమకరులు=ఏనుఁగులును మొసళ్లును, చిక్క=వలుచు = చిక్కగా పరిమళించుచున్న, రత్న చ్యవితో= పగడములయొక్క కాంతితో. 37. ఆపన్నిధానము = విపత్తులకునిధి, అశుచిప్రాపకము=అశుచిని కలుగఁజేయునది, సేయము=త్యజింపఁదగినది. 40 మహా,—మహత్ ఆహీంద్ర మస్త్రీష్కమాథ ఉల్బా అస్యక్ బృహత్ త్రోటి తీక్షణండు=గొప్పవాపరాజుల మెదడును చిందఱవందఱచేయుటచే స్పష్టమైన నెత్తుటిచేత పెద్దదయిన ముక్కుచే భయంకరమైన వాడు, అహి ద్వేషండు=పాముల శత్రువు- గరుత్మంతుఁడు, మల్లాడు = పెనఁగొను, సహంబు=లేజస్సు, శుద్ధసత్త్వాత్మండు=కేవలసత్త్వగుణముగలవాడు. 41. ప్రాంచత్.—ఇందు=ఈశ్వశానమందు, ప్రాంచత్. . ధురజము—ప్రాంచత్ = వ్యాపించుచున్న-వ్యాబద్ధ=చాపబడిన- పక్ష ద్వయ = అొక్క జోడుయొక్క-విధులి=కదపుటగలవియు- మహత్ ధ్యాంత కృత్=గొప్ప చీకటిని చేయునవియు నైన-గృధ్రసంసద్=గద్దలయొక్క సభ (సమాహము) యొక్క - చంచూపుటి=దొన్నెవంటి ముక్కుయొక్క- అగ్ర=కొనచేత- కృత్ చ్యుత=ఖండితములై జాతిపడిన-పిశిత లవ = మాంసలేశములయొక్క- ఆస్వాద సంవృద్ధ గర్భా పంచ ఆస్య = రుచిచూచుటయందు అతిశయించిన కోరికగల తెఱచిన నోళ్లచేత- ఉద్వాంతశావ ప్రతతి పతన=క్రక్కబడిన (గర్భ) శవసమాహములయొక్క మొత్తములయొక్క రాలు

టచేత- నిర్వాణ శబ్దాయమాన = ఆతిపోయినవియు శబ్దించునవియునైన-అచంచత్ ప్రేతానల అస్మక్ యుర జను = ప్రకాశింపని సాదనిష్ఠులనుండియు రక్తప్రవాహములనుండియు పుట్టిన, శ్వాసరుధ్ గంధము-ఊపిరిని ఆఘనట్టి కంపు, పాలయు=వీచుచున్నది; గడ్డలు పాములను కఱచుకొనిపోయి ఆకాశమునఉండి పాపదేహమును కొంచెము కొఱికి ఆకొఱుకుటచేత క్రిందరాలుచున్న లేశమునుకఱచుకొనుటకై నోరుతెఱవగా నోటనున్నపాములు క్రింది చితాగ్నులలోను రక్తప్రవాహములలోను పడఁగా అగ్నులుఆతిపోయెననియు రక్తప్రవాహములు శబ్దించెననియు ఆయుధియుమునుండి బయలు వెడలిన కమరుగంపు ఊపిరి సులపనీ నుకపోయెననియు అర్హము; బహుజుగుస్థితస్థాన మిది యని భావము. అహరహంబు=ప్రతిదినము, ఆహిచ్ఛటా ఆహారమునను=పాముల సమూహమే అను మేతచేత (శివపరముగా - సర్పసమూహమును హారముచేత), వినాయకునకు=పత్నిలయొక్క రాజ్యుని / రుత్యంతునికి (శివపరముగా-వినాయకున కనఁగా విఘ్నేశ్వరునికి), చంద్ర ధవళ కపాల ఆస్థి సాంద్రము=చంద్రునివలె తెల్లని పునుకలచేతను ఎముకలచేతను దట్టమైనది (శివపరముగా-శిరస్సునందలి చంద్రుఁడును తెల్లనివైన పునుకలు ఎముకలు వీనిచేత నిండినది, శర్వుదేహంబు=శివునియొక్క శరీరము, శృణానము=వల్ల కాడు. 42. ప్రళయ.—ప్రళయ అభి ఆభంబులై =ప్రళయకాలపు మేఘములయొక్క కాంతివంటి కాంతిగలవై, అవే పక్షతి ప్రాంత పంక్తుల్=అవిగో తెక్కలయొక్క అంచులయొక్కవరుసలు, అభ్రము పొదివె=ఆకాశమును ఆవరించెను. జలరాశిగాలిచేత, అంభంబు=సముద్రముయొక్క జలము, రంహః శ్వసనమునకు = వేగముయొక్క భూతాశనంబు=భూమిని కడుగుటను, కల్పభీక=ప్రళయమేమో అను భయముచేత, సంధ్యాపయోద ఆళి=సంధ్యాకాలపు మేఘసమూహము. 43. తారా.—తారా ప్రాణ ఈశుమూర్తి=నక్షత్రముల ప్రాణనాథునియొక్క అనఁగా చంద్రునియొక్క చింబమును, దరిసి=సమీపించి, మల్ త్రస్తుక్ చక్రస్థుక్ శేషుక్ తలచి-నావలన భయపడినవానిని చుట్టగా నున్నవానిని (నాకు భయపడి చుట్టచుట్టుకొనియున్న) శేషుని క్షిప్తికి తెచ్చుకొని-నాకు భయపడి చుట్టచుట్టుకొనియున్న శేషుఁడు నేను చంద్రుని చూడఁగా నే తత్సాదృశ్యముచేత నాకు జ్ఞాపకము వచ్చెనని తాత్పర్యము, భీక =భయముచేత, ద్రోబ్ధుక్=ఈడ్పడుగా, దినమణి-సూర్యుఁడు, అన్న=అనూ

రుడు, నూర్మనిసారథి, బారంజక్—బారు=గొప్ప - అంజక్ = దాటుచేత
 ప్రతిజనిక్=ప్రతిజన్మమందును, ప్రాపించుతక్=సంభవించును గాక. ఈవధ్య. —
 ఆశ్మము=రాయి, పాతితుక్ = పడవేయబడినవానిని, అస్రము=రక్తము, అరుణ=
 ఎఱ్ఱని, మద్ భయ ప్రావిర్భావ విదీర్యమాణ హృదయ అస్ర వ్యాప్త కల్పక్ =
 నావలని భయముయొక్క సంభవముచేత పగులుచున్న గుండెయొక్క రక్తముచేత
 ఆవరింపబడినవానితో సమానుడైన; నేను వచ్చి మీఁదబడుదు నను భయముచేత
 గుండె పగిలి ఆరక్తము దేహమంతటను క్రమ్ముకొనెనా ఏమి అనునట్లున్న పామును
 అని తా. ఆమో.—ఆమోద=పరిమళచేత, చక్రవాళంబు=మండలంబు, ధమాయిం
 చుక్=ప్రాగుచున్నవి, ఊటూడి=కదలి, భూమక్ = విస్తారముగా, సంవర్తక=
 ప్రళయకాలముయొక్క. 44. షేననిభంబు=నురుగువంటిది, భంగితము = సంజాత
 భంగము-ముడతలుగలది, ఔమ=దుకూల, ఒఱపుక్=సౌందర్యమును, పురణించుక్
 =పోలును, గాదిలి = ప్రియురాలైన, వేలానిస = చెలియలికట్టవంటిది, లాలిత =
 లాలింపబడినది 45. స్తోమంబు=మొత్తము, బౌత్వా కృతిక్=ఉత్పాతసంబంధ
 మైన మిక్కుటమైన విజృంభణగలిగిన గాలిచేత కదల్చబడి పడిన నక్షత్రముయొక్క
 యాకారమును. 46. సురుచిక్.—ముక్=మొదట, భూరిపాతక్=విస్తారమయిన
 పడుటకలదానిని, సురుచిక్=మంచికొంతిగలదానిని (విస్తారముగా పడుటచేత
 మంచికొంతిగా అగపడుచున్నదానిని), పిఱుండక్=పిమ్మట. సు విరళ పతిత స్థూల
 గోళక్=మిక్కిలి ఎ మెడముగా పడిన పెద్దబిందపులుగలదానిని, పెరేపు బౌరా
 లక్=ఏరాలయందు చెదరునో ఆరాలయంగ, శీర్ణ అమిత తనుకణికక్ = సడలిన
 అనేక నూళ్లలేశములకలదానిని, ధాతులక్=గైరికొది ధాతువులందు, ధరలత్యక్
 =కొంచెము కనబడుదానిని, సాంద్ర తరుళిఖలక్=దట్టమయిన చెట్లయొక్క శిఖర
 మలయందు, సంస్తాన నీలస్వరూపక్=చిక్కని నల్లనిరూపముగలదానిని, రక్త
 సరణిన్ =నెత్తురు జాడను, ఎఱుకక్=తెలివితో. 48. నమ్రచాలివి జుట్టును (శిర
 మును) వంచినవాడెపు-మదంగ్రులకుక్ = నాపాదములకు. 49. సాక్షీర అచలకూట
 కోటిక్=చంపిన పర్వతశిఖర ఆగ్రమంగు, ఖగ=పక్షి, అస్యక్ రూటా అక్తింబు-
 రక్తముయొక్క సమూహముచేత టడుపబడినది, త్రోట్క్=ముక్కును, దొనలక్
 =లోయలను, బూది-బూడిద, ఏర్వగక్=కొల్పగా, ఉత్కిర్తనము=పేరుట,

రోమాంచ = గగుర్పాటుచేత. 50. కుబుసంబు పాముపార, అండక్ = సమీపమందు.
 వ్యాజిహారత్న ఆర్చిక్ = మలినమయిన శిరోత్నచుల కాంతిగలదైన. 51. కాలా. —
 కాల అంత ఆక్రాంత విశ్వగ్రసన రస లసత్ కాలజిహ్వ కరాళ జ్వాలా వాచా
 లన్ = కాలముయొక్క చుగింపుచేత ఆక్రమింపబడిన ప్రపంచముయొక్క (ప్రపంచమును) భక్షించుటయందైన ఆసక్తిచేత చలించుచున్న రుద్రుని నాలుకలవలెభయం
 కరమైన మంటలచేత శబ్దించుచున్నదియు, సప్త అశ్వకబళన వీధావర్ణమాన ప్రస
 ర్వన్ = సప్తయను గుట్టముగలవానియొక్క (సూర్యునిని) మ్రింగుటయొక్క ప్రకృ
 తమందు హెచ్చుచున్న వ్యాప్తిగలదియు, హ్యలోల ఉత్పాత వాత ప్రసర పటిమ
 మత్ ౩౫ సంఘక్షిత ఆర్చిక్ = మిక్కిలి చలించుచున్న అనిష్టసూచకమయిన
 వాయువుయొక్క వ్యాపించుటయొక్క పటుత్వమువంటి పటుత్వముగలదైన నాటె
 క్కులచేత వీరబడిన జ్వాలలుగలదియు. కల్ప దహన భయదక్ = ప్రళయకాలపు
 అగ్నివలె భయమును ఇచ్చునదియు (నైన), బాడబ అభోగ నాభిక్ = బుడబానలగు
 యొక్క వైశాల్యముయొక్క మధ్యలో 53. చేయును. — ప్రాకృతవధ అఘము =
 పూర్వము చేయబడిన హింసయొక్క పాపము, భజిత బీజకల్పము = కల్పబడిన
 గింజ వంటిది, ఆయలిక్ = భవిష్యత్తునంగు. 44. సంస్మృతి కలక్ = సంసారము (జనన
 మరణప్రవాహము) ఆనుస్వప్నమంగు, సైకత అయతఫణా ఉచ్చితి = ఇసుకతిన్నెల
 వలె విశాలమైన పడగలయొక్క బొన్నత్యము, భోగ చక్రము = సర్వదేహముయొక్క
 చుట్ట. భ్రమ = సుడియనెడు, సమాజము = సమూహము, ఆపాదము = పాదముల
 పర్యంతము, ఘనధ్వాంతముక్ = దట్టమయినచీకటిని, బాల ఆతప ఆరక్తితక్ =
 లేత్ర యెండచేత అంతట ఎట్టిగానుండుటచేత, చెంద్రంబు సింహారము, నేడిక్ =
 ఆయాసమును, హరువునక్ - రమ్యతతో. 56. రెక్కల. — జవ అశుగ ఈరణక్ =
 వేగముగల గాలియొక్క ప్రేరణచేత. ఏర్పి - కాల్పి, బామల్ = దుఃఖములు, 57 దశ్వ
 = మూరము, లిప్యక్ = పొంద గోరిక చేత, సరిన్ = నడులయొక్క పంకిల = పంకము
 గల, మహాన్ = కాంతిచేత, వాక్పత్త అభిషవంబు = కారబడిన అభిషేకమును, నేమిం
 చిలిక్ = నియమించితిని. నీమోలక్. — ఎగుట, ఆర్కాదిగతి సదా నీరాజిత ఆత్మసిత
 శ్రీమాన్యంబు లనయొక్క గాంతిచేత ఎల్లప్పుడు నివాంపబడిన తనయందు ఉన్న
 లక్ష్మిచేత పూజ్యము, మండలాగ్రిమును కిక్కియు, దోదింటి = చెతుద్దంటి, నాలుగు

దంతములయేనుఁగు, హరి రాజము=శ్రేష్ఠమయినగుట్టము, మలయ=మలయవతి,
 శ్వః శ్రేయసంబు=మంగళము, మాణిక్య చతుష్టయంబు=రత్నములయొక్కనాటి
 గింటి మొత్తము - అనఁగా నాలుగు మాణిక్యములను-అనఁగా నాలుగు ఉత్కృష్ట
 పదార్థములను 58 ఉరగము=పాము, తత్=పత్నలయొక్క, అక్షీణ అసుండన్
 =క్షయింపని ప్రాణములు కలవాడను, అవ్యసులు=అ + వి + అసులు - వ్యసులు
 (పోయిన ప్రాణముగలవారు, ప్రాణముపోయినవారు) కానివారు అనఁగా బ్రదికియే
 యున్నవారు, గురువులు=తల్లిదండ్రులు, ఆశ్వాసము=కోరదగినది, ఘనుల్=మే
 ఘలు, హృష్ట శిఖండి తాండవము కాన్=సంతోషించిన నెమళ్లనృత్యము అగునట్లు,
 వేళన్=కాలములో, వృష్టేన్ చేసి=వర్షమును గురించి, క్షీతిన్=భూమిని, హరిత్
 సస్య ఉత్తరీయన్=పచ్చనిపైరనెడు ఉత్తరీయముకల దానినిగాను, సంస్పృశీన్
 =స్పృష్టమయిన భోగము గలదానినిగాను, ఒనరింతుగావుతన్=చేయుదురుగాక, పుష్ట
 ఉదారతక్=పోషింపఁబడిన (పూర్ణమయిన) గొప్పతనముచేత, సుకృతంబున్=
 పుణ్యమును.

